

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

JOSEF JIREČEK A JEHO MODEL ČESKÝCH LITERÁRNÍCH DĚJIN

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Faktorová, PhD.

Autor práce: Michaela Nováková

Studijní obor: Bohemistika – Německý jazyk a literatura

Ročník: 4.

2016

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 9.5.2016

.....
Michaela Nováková

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Veronice Faktorové, PhD. za cenné rady, odbornou pomoc a inspiraci při vedení této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za jejich podporu a trpělivost.

Anotace

Práce má představit osobnost a dílo Josefa Jirečka (1825–1888), významného literárního historika a vydavatele staročeské literatury. Z rozsáhlé Jirečkovy tvorby se pozornost bude soustředit na Jirečkovu dílo *Anthologie z literatury české* (celkem tři svazky, 1858–1861), sloužící jako gymnaziální čítanka, které bude posuzováno z hlediska konceptualizace dějin a utváření kánonu české literatury. Detailní analýza mechanismů ustanovování kánonu (tj. pozice autorů a děl, strategie a kritéria výběru atd.) bude provedena zejména v rámci závěrečného svazku antologie týkajícího se obrozenské literatury a její výsledky budou posuzovány ve vztahu k základním novodobým syntézám literárních dějin (*Dějiny české literatury II*, 1960; *Česká literatura od počátků k dnešku*, 1998, včetně jejích doprovodných publikací v podobě *Knih textů 1 a 2*).

Abstract

This work has to present the personality and the work of Josef Jirecek (1825-1888), a prominent literary historian and publisher of old Czech literature. From an extensive Jirecek's literary output, our attention will focus on Jirecek's work *Anthology of the Czech Literature* (three volumes, 1858-1861), serving as a grammar school reading-book, which will be judged from the point of view of conceptualization of the history and formation of the principles of Czech literature. Detailed analysis of mechanisms appointing principles (i.e. the position of authors and works, strategy and selection criteria etc.) will be carried out mainly during the final volume anthology concerning revivalist literature.

OBSAH

ÚVOD	7
1 JOSEF JIREČEK	9
1.1 Stručná biografie autora	9
1.2 Jirečkova činnost a její přínos	9
2 LITERÁRNÍ ANTHOLOGIE JOSEFA JIREČKA	12
2.1 Pojem antologie, antologie jako čítanka	12
2.2 Jirečkův koncept antologie	13
2.2.1 Styl výkladu	14
2.2.2 Anthologie ze staré literatury české	14
2.2.3 Anthologie z literatury doby střední	15
3 ANTHOLOGIE Z NOVOČESKÉ LITERATURY	16
3.1 Členění antologie	16
3.2 Periodizace období	19
3.3 Žánrové spektrum antologie – přehled	22
3.3.1 Epika	22
3.3.2 Lyrika	23
3.3.3 Drama	25
3.3.4 Hraniční žánry, specifické texty	25
3.4 Analytické shrnutí žánrového spektra	27
3.5 Funkce textů	28
3.6 Jirečkův výběr autorů: srovnání s Knihami textů 1 a 2	33
3.6.1 Autoři absentující	36
3.6.2 Autoři zařazení, dnes marginální	39
ZÁVĚR	42
SEZNAM LITERATURY	43
PŘÍLOHY	46

ÚVOD

Bakalářská práce na téma Josef Jireček a jeho model českých literárních dějin má za úkol představit osobnost a tvorbu Josefa Jirečka, přičemž pozornost bude věnována hlavně třetímu svazku, *Anthologii z novočeské literatury* (1861), která sloužila jako gymnaziální čítanka.¹ O oblíbenosti Jirečkovy *Anthologie* svědčí i počet vydání této knihy v relativně krátkém časovém období. První vydání je z roku 1861, druhé z roku 1865 a třetí z roku 1872. Cílem bakalářské práce je analýza knihy z hlediska žánrového spektra vybraných textů, jejich funkcí a výběru autorů, kteří byli do *Anthologie* zařazeni.

Tato analýza bude provedena na základě analýzy příslušných pramenů, které budou porovnány se současnými publikacemi týkajícími se literatury daného období, tedy literatury 1. poloviny 19. století, které Jireček nazývá obdobím novočeské literatury. Prvním zdrojem pro komparaci budou *Dějiny české literatury II* (1960), které se snaží o vědeckou syntézu veškerých poznatků týkajících se daného předmětu, tj. o zachycení kompletního obrazu české literatury dané doby. Druhým zdrojem pro komparaci bude *Česká literatura od počátků k dnešku* (1998), která je určena gymnaziálním studentům a jejíž součástí jsou čítanky v podobě *Knihy textů 1* (2000) a *Knihy textů 2* (1999).

Úvodní část bakalářské práce bude věnována představení osobnosti a literární činnosti Josefa Jirečka, dále se bude pozornost soustředit na jeho literární antologie. Představeny budou krátce jeho *Anthologie ze staré literatury české* a *Anthologie z literatury doby střední*. Stěžejní část této bakalářské práce se bude soustředit na *Anthologii z novočeské literatury*, ve které se nejdříve zaměříme na členění *Anthologie* a periodizaci období, do kterého Jireček literaturu zasazuje. Tato periodizace bude porovnána s výše zmíněnými zdroji a následovat budou výsledky tohoto porovnání. Další kapitolou bude žánrové spektrum *Anthologie*. Jednotlivé ukázky textů zařadíme k žánrům, které uvádí *Encyklopedie literárních žánrů*, *Dějiny české literatury II*, *Česká literatura od počátků k dnešku* a v neposlední řadě elektronická databáze *Thesaurus českých meter*.² Následovat bude analýza tohoto žánrového spektra, která úzce souvisí s funkcemi textů, které budou dále také analyzovány. Závěrečná analýza bude věnována výběru autorů, kteří byli do *Anthologie* zařazeni, resp. Jirečkem nezařazeni. Tato analýza bude provedena ve srovnání s *Dějiny české literatury II* a *Českou literaturou od počátků k dnešku*. *Knihy textů 1 a 2*.

Z výše uvedeného vyplývá, že převážná část práce bude založena na komparaci modelu literatury 19. století prezentovaném v Jirečkově *Anthologii* s koncepty soustředěnými v novodobých

¹ Podtitul *Anthologie* zní: Za čítanku pro vyšší gymnázia sestavil Josef Jireček

² Dostupné na stránkách Ústavu české literatury <http://isis.ucl.cas.cz/?form=cme>

a v současnosti i nejvýznamnějších syntézách literárních dějin, které jsou určeny odbornému (tzv. akademické *Dějiny české literatury*), případně širokému čtenářskému publiku (kniha *Česká literatura od počátků k dnešku* navíc představuje učebnicový text doporučený ministerstvem školství ČR pro středoškolskou výuku literatury. Jak již bylo řečeno, tato její role koresponduje s účelem Jirečkovy *Anthologie*).

Sekundární literatura k danému tématu je bohužel poměrně omezená. Cenné zdroje shrnuje disertační práce Moniky Mikoláškové *Formování obrazu literatury na středních školách českých zemí v 19. století. Na podkladu analýzy německých gymnaziálních čítanek z let 1848–1918* (2012), dále lze využít publikace Jany Čeňkové *Česká čítanka pro starší školní věk v letech 1870–1970 a její kanonické texty* (2011), *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež* (2006). Kusé informace k výuce české literatury ve školách poskytují tyto dvě publikace: *Nástin dějin vyučování českému jazyku v letech 1774 – 1918* (1972) Jaroslava Jelínka a *Z teorie a praxe vyučování literatuře: nástin vývoje, výběr statí a dokumentů* (1981) Bohuslava Hoffmanna. Kompletní seznam zkoumaných zdrojů je uveden v seznamu literatury na konci této bakalářské práce.

1 JOSEF JIREČEK

1.1 Stručná biografie autora

Josef Jireček se narodil 9.10.1825 ve Vysokém Mýtě. Navštěvoval triviální školu ve Vysokém Mýtě, poté piaristické gymnázium v Litomyšli. V letech 1843-1845 studoval filozofii a v letech 1845-1849 práva v Praze. Původně se chtěl zabývat zeměpisem a statistikou, ale v roce 1850 byl jmenován konceptním adjunktem vídeňského ministerstva kultu a vyučování, kde působil až do roku 1871. Od roku 1871 byl ministrem kultu a vyučování v Hohenwartově vládě. Od roku 1874 bydlel v Praze, v roce 1875 se stal předsedou Královské české společnosti nauk, zároveň byl místopředseda Svatoboru a funkcionář Sboru muzejního. Působil nejen v českých vědeckých společnostech, ale i zahraničních. K nejvýznamnějším patří londýnská Royal Historical Society, dále byl členem polské, jihoslovanské a maďarské akademie, archeologické společnosti v Moskvě a Záhřebě a srbského učeného družstva v Bělehradě. Od roku 1876 se podílel na vydávání *Světozoru*. Oženil se s dcerou spisovatele Pavla Josefa Šafaříka, s nímž měl syna Konstantina. Jireček byl ke konci života i politicky aktivní. Byl členem českého sněmu a v letech 1879-87 členem říšské rady jako zástupce příbramského okresu. Josef Jireček zemřel 25.11.1888 v Praze, pohřben je na Vyšehradě.³

1.2 Jirečkova činnost a její přínos

Jireček se zpočátku profiloval jako publicista a redaktor. Již při studiu psal statistické a zeměpisné články do *Pražských novin*, pracoval také v deníku *Pokrok*, který však vycházel jen krátce. Na podzim roku 1848 zastupoval Jana Erazima Vocela v redakci *Časopisu českého Muzea*. Prvním spisovatelským pokusem byl překlad novely *Vysoký zámek* Kazimierza Władysława Wóciického, který byl publikován v almanachu *Horník*, jeho druhým pokusem bylo zpracování prostonárodní knížky *Strejčka Bohuslava rozmluvy s dětmi o schopnostech zvířat*. V období Bachova absolutismu se zasloužil o reformy školství. K celoživotním Jirečkovým zájmům patřily topografické a kulturně historické otázky, stejně jako filologie a její problematika. Ve svých studiích se zabýval novou a nezpracovanou tematikou, jako například náboženskou sektou mikulášenců, duchovními styky Čechů a Maďarů v době husitské, problémy českého kulturního vývoje v 17. a 18. století atd. Pomáhal také svému bratrovi s jeho edicemi z dějin českého práva a podílel se spolu s Neubauerem, Erbenem a Grünwaldem na českém překladu občanského zákoníku. Sestavoval také české čítanky a antologie podle vzoru italské čítanky Carrarovy, které byly často znovu vydávány. Tato zkušenost v něm vyvolala zájem o literárně historická studia, články s tímto

³V biografii autora čerpám z ČORNEJ 1993: 557-559, *Ottův slovník naučný* 1898: 542-544 a *Masarykův slovník naučný* 1927: 793

K dispozici jsou také německy psané publikace: *Josef Jireček: Biographisch-literarische Skizze*, 1889 (anonym), MURKO, Matija. *Josef Konstantin Jireček*, 1918.

obsahem pak od roku 1857 vydával v časopise *Světobzor* a v *Rozpravách z oboru historie, filologie a literatury*. Na návrh hraběte Goluchovského odjel v roce 1859 do Haliče, kde se zabýval otázkou transkripce maloruštiny latinkou. Z tohoto bádání vzešel úřední spis *Ueber den Vorschlag d. Ruthenische mit lat. Schriftzeichen zu schreiben* (1859), který se ale setkal s kritikou ze strany Rusů a Rusínů. Záslužnější pak bylo studium pravoslavné církve, ze kterého vzešlo dílo *Actenmäßige Darstellung der Verhältnisse d. griechisch nichtunirten Hierarchie in Oesterreich, dann der illyrischen Nationalcongresse u. Verhandlungssynoden* (Videň, 1860), *Die serbischen Privilegien, Verhandlungcongresse u. Synoden* (Oest. Revue, 1864), dále *Der Bukovinaer griech. orient. Religionsfond* (1865). Vydání Blahoslavovy gramatiky ho zase přivedlo ke studiu mluvnice a dialektologie. Díla pojednávající o mluvnici jsou *Podřečí východních Čech* (1863), *O složených číslovkách staročeských* (1864), *Nákres mluvnice staročeské* (1870). V letech 1858-1862 polemizoval spolu se svým bratrem Hermenegildem proti Juliusovi Feifalikovi a Maxovi Büdingerovi o pravosti *Rukopisu zelenohorského*, který dle názoru bratrů Jirečkových nebyl falsifikát. Ještě těsně před smrtí se aktivně zúčastnil bojů o pravost *Rukopisu zelenohorského* a *královédvorského*. V mládí psal také beletristické texty, které byly publikovány jen v periodikách.⁴

Od padesátých let se věnoval studiu starší české literatury. Vydal edice některých staročeských písemných památek, například *Jana Blahoslava Gramatika česká* (1857), *Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila* (1877) či *Staročeské divadelní hry* (1878). V díle *Hymnologia Bohemica* zpracoval dějiny české duchovní poezie. Dalším významným dílem byla monografie *Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinští básníci tovaryšstva jeho*. Vrcholem jeho studia byla pak *Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku*, obsahující hlavně životopisné a bibliografické údaje, které dodnes poskytují užitečné informace.

Josef Jireček přispíval do různých časopisů, periodik a almanachů, například do *Abhandlungen der Königlich-böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften* (1859), *Archiv für slawische Philologie* (1877), *Besedy učitelské* (1878), *Časopisu katolického duchovenstva* (1864-1866), *Časopisu Matice moravské* (1873-1875), *Hlasu národa* (1886), almanachu *Horník* (1845) atd.

Knižně vyšla tato jeho díla: *O českém prvotním překladu svatých evangelii a obměnách jeho až do 15. století* (1859), *Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury* (1860), *Die Echtheit der Königinhofer Handschrift* (1862), *Nákres mluvnice staročeské* (1870), *Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století* (1878), *O zvláštnostech češtiny ve starých rukopisech moravských* (1887), *Národopisný přehled Království českého roku 1850* (1851), *Stručný zeměpis císařství rakouského*

⁴Literární činnost Josefa Jirečka čerpám z *Ottův slovník naučný* 1898: 542-544

(1861), *Handbuch des Unterrichts- und Prüfungswesens in Österreich* (1868), atd.

Dále uspořádal a vydal například *Obrazy z rakouských zemí, národův a dějin* (1853), *Čítanku pro první třídu nižšího gymnázia* (1856), dílo P. Hubáčka Kolínského: *O věcech rybářských, ptáčnických a štěpařských* (1857), Blahoslavovu *Gramatiku českou* (1857), *Časoměrné překlady žalmův bratra Jana Amose Komenského, pak bratra Jana Blahoslava, kněze Matouše Philonoma Benešovského a Matouše Vavřince Benedikta Nudožerského* (1861). V neposlední řadě sestavil *Antologii z literatury české doby střední* (1858), *Antologii ze staré literatury české* (1860), a *Antologii z novočeské literatury* (1861), která bude předmětem této bakalářské práce.⁵

⁵Kompletní přehled Jirečkovy bibliografie podává *Lexikon české literatury* v rámci příslušného hesla (ČORNEJ 1993: 557-559)

2 LITERÁRNÍ ANTHOLOGIE JOSEFA JIREČKA

2.1 Pojem antologie, antologie jako čítanka

Antologie je považována za dílo, které soustředí reprezentativní výběr kratších literárních děl, popř. úryvků z děl více autorů. Antologie může být zaměřena na jedno určité časové období (např. antologie české poezie 20. století), nebo může sjednocovat autory stejného zaměření (např. antologie povídek science-fiction) či může být zaměřena zeměpisně na jedno území (antologie severských literatur). Antologie slouží k vytvoření obrazu o literatuře určitého typu, resp. k seznámení s podle autora antologie nejreprezentativnějšími texty v dané oblasti, potažmo pak k poučení obecnosti, zvláště pak školáků.⁶ Antologie se proto velmi blíží čítance a často je tak i používána.

Podle školních osnov má čítanka za úkol působit výchovně a působit na duševní rozvoj školáků (MIKOLÁŠKOVÁ 2012: 12). Vznik českých čítanek je ale záležitostí teprve novodobou. Vzdělání v českém jazyce a vyučování českého jazyka bylo na počátku 19. století jen na primitivní úrovni a uplatňovalo se pouze na elementárním stupni škol (JELÍNEK 1972: 7). Počátky novodobé teorie a praxe vyučování literatury jsou spojeny teprve s obdobím národního obrození, ve kterém se rozvinula literární věda, lingvistika a estetika. V lednu 1818 byl rovněž vydán výnos studijní dvorské komise, který nařizoval výuku českého jazyka na gymnáziích v českém a českoněmeckém prostředí. Toto období vývoje vyučování literatury je spjato zejména se jmény Josefa Jungmanna a Františka Ladislava Čelakovského. Vytvoření učebnic českého jazyka a literatury pro české studenty na gymnáziích se zhostil Josef Jungmann a v roce 1820 vyšla *Slovesnost aneb Sbírka příkladů s krátkým pojednáním o slohu*, která sloužila jak gymnaziálním studentům, tak české veřejnosti. Je považována za první českou čítanku a vůbec první učebnici teorie literatury (HOFFMANN 1981: 5).

Po roce 1848 došlo k restrukturalizaci školství a vyšly nové učební osnovy. Tomu se musela přizpůsobit i výuka ve školách a bylo potřeba vydat nové učebnice literatury. Novou koncepci představovaly především Čelakovského *České čítací knihy pro nižší třídy gymnasiální* (1851-1852). Ukázky textů v těchto čítankách byly založeny na vývojovém principu, čímž překonal ahistorickou strukturu *Slovesnosti*. (HOFFMANN 1981: 6). Dalšími používanými antologiemi s funkcí čítanky byly *Výbor z literatury české* podle návrhu F. Palackého (1845), *Malý výbor z literatury české* (1850) od F. L. Čelakovského a *Výbor ze staročeské literatury* z roku 1863 od Ignáce Hanuše. (LEPAŘ 1889: 434). České čítanky sestavoval také František Čupr (*Čítanky pro školu a dům* 1851-52) (ČEŇKOVÁ 2011: 21). Vzorem pro všechny české čítanky byly čítanky německé literatury.

⁶Charakteristiku antologie čerpám z CHALOUPKA 2005: 30, *Ottův slovník naučný* 1889: 434 a *Masarykův slovník naučný* 1925: 209

Tyto čítanky měly buď charakter chrestomatií (např. *Sammlung belehrender oder sprachlich musterhafter Textauszüge klassischer Autoren zum Schulgebrauch*), nebo antologií (např. *Sammlung aus bereits gedruckten Texten unter bestimmten Gesichtspunkten, seit Ende des 18. Jahrhunderts auch für Kinder und Jugendliche*) (MIKOLÁŠKOVÁ 2012: 22). Po vydání Jirečkových antologií byly výše uvedené čítanky, zvláště Čelakovského, upozaděny (HOFFMANN 1981: 6). *Anthologie z literatury české* sestavil Josef Jireček cíleně jako čítanky pro vyšší gymnázia.

Koncept Jirečkovy *Anthologie* bude níže analyzován z hlediska periodizace období, žánrového spektra, funkcí textů a výběru autorů. Porovnání bude provedeno vzhledem ke dvěma soudobým publikacím, které představují základní syntézy dějin české literatury. První z nich budou *Dějiny české literatury II* (tzv. akademické dějiny). Tato publikace se snaží o vědeckou syntézu poznatků a o zachycení kompletního obrazu české literatury dané doby. Převládá zde literárněhistoriografický model výkladu dějin české literatury 19. století. Druhou porovnávanou publikací bude *Česká literatura od počátků k dnešku*, která je více výběrová, je určena gymnaziálním studentům, tudíž je stejného zaměření jako Jirečkova *Anthologie*. *Česká literatura od počátků k dnešku* je příkladem současného středoškolského výkladu, naplňuje představu, co je potřebné a užitečné pro studenty středních škol z hlediska jejich znalosti literatury 19. století.

2.2 Jirečkův koncept antologie

Jirečkovy dílo zahrnuje celkem tři svazky, *Antologii z literatury české doby střední*, *Antologii ze staré literatury české* a *Antologii z novočeské literatury*. V této kapitole budou obecně představeny všechny tři svazky antologie, v dalších kapitolách se budu věnovat podrobně třetímu svazku, tedy *Antologii z novočeské literatury*.

V každém díle je na úvod sepsáno několik kapitol, které se zpravidla zabývají dobou, o které daný díl antologie referuje. První kapitola je vždy věnována vymezení doby, do které texty dané části antologie spadají, včetně její charakteristiky z hlediska literárně historického. V dalších kapitolách se již témata liší, a to podle dob, ve kterých texty vznikly. K upřesnění jsem vybrala několik příkladů kapitol ke každému svazku. V prvním svazku je to například *Poesie dle vzorův latinských* či *Věk Karla IV.*, atd., v druhém pak například *Účinky války husitské; Literatura bratrská* atd., ve třetím například *Působení Dobrovského; Spor staromilcův a novovědcův*, atd. Více se těmto kapitolám budeme věnovat níže. Další společnou částí jsou již jednotliví autoři a texty. U každého autora je zpravidla stručně charakterizován jeho literární život, poté následují jeho texty, resp. ukázky textů. Jirečkovy *Anthologie* mají oproti názvu nejen podobu čítankovou, nesoustředují pouze jistý výběr textů, ale mají i část výkladovou, která daný výběr textů do jisté míry interpretuje a včleňuje do určitých kontextů a výkladových rámců.

2.2.1 Styl výkladu

Josef Jireček dělí *Anthologie* do dvou částí. První část je věnována charakteristice literárního období, druhá část již samotným textům. Jireček ve svém výkladu často cituje jiné spisovatele, kteří v daném období působili na literární scéně. Tyto citace dle mého názoru ozvláštňují text a upoutávají čtenářovu pozornost. Jako příklad uvádím citaci vztahující se k charakteristice období, kde Jireček píše: „Tham, spisovatel „Obrany jazyka českého“ (1783), ještě l. 1805 lituje, že slovník Komenského v Lešně shořel, jelikož prý při tak „blízkém úpadku vlastenecké řeči naší“ sotva jaká naděje jest, aby někdo jiný slovník takový sestavil“ (JIREČEK 1865: IV). Pro pochopení stavu dobové literatury Jireček uvádí i srovnání Františka Martina Pelzla, který v roce 1798 porovnával stav jazyka českého se stavem jazyka lužickosrbského v Sasku ve 14. století, kdy se „srbsky“ mluvilo jen na trzích, stejně jako v Praze, což mělo vést k úplnému zániku slovanského jazyka (JIREČEK 1865: IV). Dalším ozvláštňením Jirečkova výkladu jsou citově zabarvená slova, která značí postoj k některým autorům a vůbec nadšení z vývoje jazyka. Jako příklad uvádím popis práce Josefa Dobrovského: „Zpytováním porovnavacím jiných řečí slovanských nabyv jasného náhledu v ústrojnost českého jazyka, kritickými úvahami, radou přátelskou a spisy samostatnými těžil hřivnou svou k neocenitelnému prospěchu jazyka našeho“ (JIREČEK 1865: V).

2.2.2 Anthologie ze staré literatury české

Úvod této *Anthologie* je rozdělen do osmi kapitol. První kapitola *Povaha staré doby literatury české* vymezuje období staré literatury od pravěku do první třetiny 15. století. V této době se podle Jirečka uplatňovaly dva směry, a to národní básnictví a překládání křesťanských knih z církevní latiny. Druhou kapitolou je *Jazyk*, kde Jireček nastínil změny jazyka, ke kterým došlo během jeho vývoje. Další kapitola je *Básnictví národní*, ve které se pojednává o příbuznosti národů, které sdílejí stejné znaky literatury. *Poesie dle vzorův latinských* ukazuje shody a rozdíly mezi básnictvím latinským a českým. *Poesie dle vzorův německých* charakterizuje německé básnictví ve 13. století. V kapitole *Věk Karla IV.* je nastíněn vývoj literatury a vzdělanosti za vlády Karla IV. V kapitole *Věk Václava IV.* je nejdůležitějším uvedením jazyka českého do listin, tedy psaní děl v jazyce českém. Poslední kapitola *Války husitské* poukazuje na fakt, že v době husitských válek bylo zničeno mnoho starých písemností a „užívání starých forem ustoupilo docela jazyku obecnému“ (JIREČEK 1860: IX). Seznam autorů a děl, které Josef Jireček do této antologie zařadil, uvádím v příloze této práce.

2.2.3 Anthologie z literatury doby střední

Úvod této antologie je rozdělen do třinácti kapitol. V první kapitole *Povaha střední doby literatury české* Jireček vymezuje období literatury střední doby od 15. do začátku 18. století, a zmiňuje tři znaky literatury tohoto období. Za prvé se v této době vyvinul tehdejší písemný jazyk, za druhé vzorem pro českou literaturu byla literatura latinská, za třetí větší úspěch zaznamenala próza, kdežto poezie upadala (JIREČEK 1881: III). Druhou kapitolou jsou *Účinky války husitské*, ve které Jireček pojednává o vlivu husitských válek na literaturu, další *Doba Jagellonská*, ve které je zmíněna literatura v období vlády knížat z rodu Jagellonců, následuje kapitola *Časové Ferdinanda I a Maxmiliána II.*, které pojednávají o literatuře za vlády Ferdinanda I. a Maxmiliána II. Dalšími kapitoly jsou *Počátkové literatury jesuitské* a *Literatura bratrská*. Díla právnická zmiňuje Jireček v kapitole *Směry praktické*. V kapitole *Rozkvět literatury za Rudolfa II.* představuje Daniela Adama z Veleslavína, v kapitole *Osudy poesie české* popisuje úpadek české poezie vlivem latinské prózy. Desátá kapitola *Účinky bouřek českých* popisuje dění na počátku 17. století. *Příčiny úpadku literatury* popisují kritické období třicetileté války. Kapitola *Spisovatelé po 1620 v Čechách a na Moravě* zmiňuje spisovatele, kteří byli literárně aktivní po roce 1620. Poslední kapitolou jsou *Spisovatelé téhož věku na Slovensku*, kde Jireček připomíná české i slovenské spisovatele, kteří žili po roce 1620 na Slovensku. V příloze této práce pak naleznete tabulku autorů a děl, které Jireček do antologie zařadil.

3 ANTHOLOGIE Z NOVOČESKÉ LITERATURY

Jak jsem již zmínila výše, tento díl antologie bude východiskem pro zpracování této bakalářské práce, proto jednotlivé kapitoly budou popsány podrobněji než kapitoly předchozích dvou dílů. Vycházet budeme z druhého vydání z roku 1865, první vydání vyšlo v roce 1861.

3.1 Členění antologie

Antologie je rozdělena na dvě části. První část tvoří Úvod, který se dále dělí na deset kapitol. Každá kapitola je označena symbolem §. a arabskou číslicí 1.-10., za kterou následuje název kapitoly. K číslování stran Úvodu je použito římských číslic I.-XVI.

Úvod obsahuje Jirečkův výklad zvoleného období. Druhá část antologie je věnována jednotlivým vybraným autorům, které Jireček představuje prostřednictvím ukázek jejich textů. Jireček do této antologie zařadil celkem 42 autorů, kteří jsou označeni římskými čísly I.-XLII., za kterými následuje jméno autora. Poté je stručně charakterizován spisovatelův život a jsou zde zmíněna některá jeho díla, ze kterých následují ukázky. Poslední kapitoly již nejsou věnovány autorům, ale národním písním a pohádkám, příslovím a pořekadlům. Zvláštní kapitola se zabývá různými překlady *Iliady*. K číslování stran v druhé části je použito arabských číslic. Antologii uzavírá obsah, rejstřík a tiskové opravy. Jako poslední je v antologii uveden abecední seznam autorů a děl ze všech třech dílů antologie. Členění antologie je přehledné a čtenář se v ní dobře orientuje.

Výkladovou část Jirečkovy *Anthologie* uvádí kapitola *Povaha nové doby literatury české*, kde Jireček vymezuje „novou dobu“, která začíná polovinou 18. století. Jireček se domnívá, že oproti západní Evropě byl duchovní život v Čechách v tomto období opožděn. Opoždění vysvětloval dopady třicetileté války a následným stoletým zanedbáním národního jazyka a literatury. Český jazyk poté zůstal omezen jen na nejnižší vrstvy obyvatelstva a nerozvíjel se. Pomoci by mohly podle Jirečka spisy z doby střední⁷, těch však bylo k dispozici velmi málo. Náboženské spisy byly zase plné chyb. Naděje na povznesení češtiny se podle Jirečka tehdy vzdali i „upřímní milovníci jazyka starodomácího“ jako Josef Dobrovský či František Martin Pelzel, stejně jako jeho „obráncové“, kde uvádí jako příklad Karla Ignáce Tháma (JIREČEK 1865: III).

Jireček dále pokračuje v charakteristice doby, o které antologie referuje. K této charakteristice využívá citace některých osobností té doby, čímž ozvláštňuje svůj výklad. Pro pochopení stavu dobové literatury uvádí srovnání Františka Martina Pelzla, který v roce 1798 porovnával stav jazyka českého se stavem jazyka srbského v Sasku ve 14. století, kdy se srbsky mluvilo jen na trzích, stejně jako v Praze, což mělo vést k úplnému zániku slovanského jazyka

⁷Podle Jirečkovy periodizace je literatura doby střední zasazena do 15. – počátku 18. století

(JIREČEK 1865: IV).⁸Dále Jireček v této kapitole zmiňuje stanovisko Karla Ignáce Tháma, který lituje, že shořel Komenského slovník, protože podle Tháma mohl sloužit k pozvednutí vlastenecké řeči a podle jeho názoru nikdo jiný již takový slovník nesestaví (JIREČEK 1865: IV). V této době v sousedních zemích jazyk jen kvetl, byl velmi vyspělý. Z těchto zemí k nám přicházel „nový svět pojmů“, které ale náš jazyk nemohl vyjádřit. Podle Jirečka však nastal obrat, v který málokdo věřil.

Na tuto „skeptickou periodu“ navazují podle Jirečka tři období, ve kterých se český jazyk začal obnovovat. První období trvalo od poloviny 18. století do 20. let 19. století, kdy se ustálila česká mluvnice, rozšířily se spisy z doby střední a byla zde jistá snaha o vytvoření básnické mluvy. Dále nastaly proměny jako „zřízení společnosti musea českého, objevení ostatků básnictví staronárodního, probuzení smyslu pro poezii národní, vystoupení mladších ducha čilého spisovatelů“ (JIREČEK 1865: IV). Druhým obdobím, které trvalo od konce 20. let 19. století do roku 1839, je období boje mezi „staromilci“, kterými jsou myšleni zastánci veleslavínské češtiny a jejich odpůrci, kteří se snaží o rozkvět českého jazyka, aby se vyzdvihl na úroveň novověkého jazyka. Znaky tohoto období je například vydání prvních vědeckých spisů, pěstování historie domácí na základě kritického studia pramenů či založení fondů k vydávání spisů českých (JIREČEK 1865: IV). Důležitým dílem tohoto období byl veliký slovník Jungmannův (JIREČEK 1865: V). Třetí období začíná rokem 1840 a vyznačuje se literaturou, která má čtenáře věcně poučit a pobavit. Zábavná a poučná literatura se rozšířila do všech vrstev společnosti (JIREČEK 1865: V).

Druhá kapitola se nazývá *Působení Dobrovského*. Jireček zprvu jmenuje Dobrovského předchůce: Václava Rosu, kterého kritizuje za tvoření neologismů neodpovídajících povaze jazyka českého, dále za vady obecné řeči, které používal. Jeho nástupci byli Jan Václav Pohl a Maximilián Šimek, kteří nechtěli používat cizí slova, ale český jazyk „znetvořili podivnými stvůrami fantazie své“ (JIREČEK 1865: V). Svou vlastní cestou šel pak podle Jirečka Pavel Doležal.

Jireček představuje Josefa Dobrovského jako kritika výše uvedených tendencí. Připomíná, že Dobrovský pečlivě zkoumal jiné slovanské jazyky i historickou češtinu a že své poznatky shrnul v předmluvě Tomsova slovníku (1791) a v gramatice Františka Martina Pelzela (1795). Sám Dobrovský vydal v roce 1799 „rozpravu o tvořitelnosti jazyka slovanského, v níž vylíčil tvoření jmen podstatných a přídavných v češtině“ (JIREČEK 1865: VI), v roce 1802 vyšel první díl německo-českého slovníku a v roce 1809 vydal mluvnici *Ausführliches Lehrgebäude der böhmische Sprache* (JIREČEK 1865: VI). V letech 1780-1810 vycházely ale i další mluvnice, slovníky a pravopisy. Podle Jirečka se o to zasloužili Karel Ignác Tham, František Tomsa, František Martin Pelzel, Jiljí Chládek, Jan Nejedlý a Slovák Pavel Šramko (JIREČEK 1865: VI).

⁸ Jireček tímto míní *hornolužickou srbštinu*, kterou se mluvilo v oblasti Horní Lužice ve východním Německu a dodnes tímto jazykem mluví menšina obyvatel v německém Sasku.

Třetí kapitola *Obnovené rozšíření literatury střednodobé* představuje spisovatele, kteří se zabývali minulostí a vydávali znovu kroniky a díla zaměřená na historii literatury české. Jsou jimi Gelasius Dobner, František Martin Pelzel, Josef Dobrovský, Mikuláš Adaukt Voigt, Karel Josef z Bienenberka, František Pubička, František Faustín Procházka, Rafael Ungar (JIREČEK 1865: VII).

Bohuslav Balbín, Jiří Kruger a Tomáš Pešina z Čechorodu se podle Jirečka zasloužili o zachování starších spisů. František Faustín Procházka se zasloužil o vydání starých spisů, například Písma svatého. Procházku následovali Kramerius, Dobrovský, Pišeli, Nejedlý a Schönfeld. Václav Hanka vydával Dobrovského přepisy z nejstarší literatury (JIREČEK 1865: VIII).

Čtvrtá kapitola *Nová proza* charakterizuje prózu té doby, která měla funkci zábavnou a poučnou. Jireček jmenuje přední prozaiky té doby, jako byl Václav Matěj Kramerius, František Martin Pelzel, Václav Stach, Jan Nepomuk Josef Rulík, Jan Hýbl, Jan Bohumír Dlabač a další.

Pátou kapitolou je *Poezie nová*, ve které Jireček charakterizuje stav poezie té doby. Poezie byla podle Jirečka ve značném úpadku, proto se Václav Thám spojil s několika vrstevníky a začali vydávat výňatky ze starších básní, poté i svá vlastní díla a překlady. Významnou roli Jireček přisuzuje Dobrovskému, který měl poukázat na nevhodnost časomíry. Namísto ní vytvořil novou veršovou naukou založenou na přízvuku. Spisovateli, kteří se zasadili o prosazení poezie podle Dobrovského pravidel, byli podle Jirečka Antonín Jaroslav Puchmajer, Jan Nejedlý a Šebestián Hněvkovský. (JIREČEK 1865: X). Jejich básnický jazyk ale stále nebyl podle Jirečka dokonalý (JIREČEK 1865: XI)

Šestá kapitola má název *Obrat příznivější*, ve které Jireček zmiňuje vznik Národního musea, ve kterém byla vybudována knihovna, ve které se shromažďovaly staročeské rukopisy a knihy. Dále Jireček uvádí spor mezi Josefem Jungmannem a Josefem Dobrovským o časoměrnou a přízvuchnou prozódii. V roce 1818 se objevil spis *Počátkové českého básnictví*, jehož autory byli František Palacký a Josef Šafařík, kteří byli zastánci časoměrné prozodie. Pozitivně hodnotí dílo *Vznešenost přírody* Matěje (Miloty) Zdirada Poláka. Objevily se i první pokusy o nápodobu písní prostého lidu. Za nejvýznamnější událost ale Jireček považuje nález *Rukopisů královédvorského a zelenohorského*.

V sedmé kapitole *Spor staromilcův a novovědcův* popisuje Jireček spory mezi zastánci dalšího vzdělávání jazyka a nového pravopisu navrženého Josefem Dobrovským a zastánci pravopisu bratrského. Zástupce „novovědců“ byl Josef Jungmann a Jan Svatopluk Presl, zástupce „staromilců“ byl Jan Nejedlý (názvy skupin jsou Jirečkovým dílem).

Osmá kapitola *Vědecké vzdělávání jazyka* popisuje dění po skončení sporu mezi „staromilci“ a „novovědci“. Podle Jirečka tehdy došlo k rozšíření českého jazyka do vědecké sféry. K tomu

přispělo zejména založení musejního časopisu (1827) a *Matice české* (1831). Do čela *Časopisu českého Musea* byl jmenován František Palacký, který se nepřiklonil ani k staromilcům, ani k novovědcům, nýbrž si šel svou cestou. Jeho cílem bylo spojit „přesnost mluvy staročeské s vědeckou důkladností nového věku“ (JIREČEK 1865: XVI). Musejní sbor pro vědecké vzdělávání řeči a literatury měl na starosti přesnost jazyka, vydal také Jungmannův slovník. (JIREČEK 1865: XVI)

Devátá kapitola *Rozvoj literatury* popisuje literární dění po roce 1820. Podle Jirečka v této době spisovatelé psali již původní díla, která byla velmi rozmanitá. Ze spisovatelů jmenuje Jireček například Václava Klimenta Klicperu, Jana Kollára, Františka Ladislava Čelakovského, Josefa Vlastimila Kamarýta, Karla Hynka Máchu, Josefa Kajetána Tyla či Jana Erazima Vocela. Zakládaly se i nové časopisy, například *Česká včela*, *Květy*, *Světozor* a další. Dále Jireček jmenuje spisovatele, kteří se zabývali prostonárodním písemnictvím ve smyslu šíření odborných vědomostí k lidu, jako například Karel Slavomil Ammerling, Jan Svatopluk Presl, Karel Šádek a další. Podle Jirečka dílem *Starožitnosti slovanské* Pavla Josefa Šafaříka vešla česká literatura do kruhu vědeckého, který spojoval všechny evropské národy v jeden celek. Jireček připomíná i autory náboženského zaměření jako byli Jan Valerian Jirsík, Josef Mirovít Král, Vincenc Zahradník, František Jaroslav Vacek či Josef Ziegler. (JIREČEK 1865: XVIII)

Desátou kapitolou je *Jazyk*, ve které se Jireček zabývá jazykem té doby, který se podle něj velmi podobá češtině v 2. polovině 16. století a na počátku 17. století. Odchyly od této struktury pak Jireček popisuje. (JIREČEK 1865: XVIII)

3.2 Periodizace období

Josef Jireček rozdělil českou literaturu do třech základních období. Tomu odpovídají tři svazky antologie. Prvním z třech základních období literatury je starší česká literatura, kterou Jireček datuje od pravěku do první třetiny patnáctého století. Druhým obdobím je literatura doby střední, která je zasazena do doby od patnáctého století do počátku století osmnáctého. Pro naši práci je nejdůležitějším obdobím literatura novočeská, která je datována podle Jirečka od poloviny osmnáctého století. V textu *Anthologie* však není období novočeské literatury ukončeno. Je to dáno tím, že v době vydání *Anthologie* byla díla do ní zařazená nejaktuálnější, tudíž nebylo možné ohraničení doby provést. Dělení novočeské literatury do jednotlivých období a jejich charakteristiku nastiňuje následující tabulka:

- *Anthologie z novočeské literatury*

1. Perioda (polovina 18. století – konec 20. let 19. století)	Vědecké ustálení mluvnice české; rozšíření spisů z doby střední; usilování o vytvoření mluvy básnické
	Přechod do druhé periody: zřízení společnosti musea českého; objevení „ostatků básnictví starodomácího“; probuzení smyslu pro národní poezii; vystoupení mladších spisovatelů
2. Perioda (konec 20. let 19. století – 1839)	Spor mezi „staromilci“ a „novovědci“; vydání prvních vědeckých spisů; kritické studium pramenů historie; vystoupení národních básníků; založení fondů k vydávání českých spisů; periodu uzavírá vydání Jungmannova slovníku (1839)
3. Perioda (1840-?)	Česká literatura pronikla do všech vrstev společnosti, řídila se podle potřeb společenského života; spisovatelé se snaží čtenářům zprostředkovat zábavu i poučení

Tab. 1: Dělení novočeské literatury podle Josefa Jirečka

Jireček dělí novočeskou literaturu do tří period, přičemž zlomové body při přechodu z jedné periody do druhé jsou literárněhistorické (vznik národní poezie, vytvoření odborné, příp. zábavné literatury), filologické (ustálení mluvnice české), případně jednotlivé mezníky tvoří významné společenské události, které se týkají institucionálního zázemí pro tvorbu národní literatury, příp. rozvoj českého jazyka (založení Národního muzea).

Jirečkova periodizace se zásadně liší od obvyklé periodizace prezentované v akademických *Dějínách české literatury* i v *České literatuře od počátku k dnešku*. V *Dějínách české literatury II* je literatura národního obrození rozdělena do čtyř období na základě měnících se podmínek společenského a politického dění. Každému období odpovídá i etapa v rozvoji české obrozenecké literatury, opírají se tedy více o obecné historické mezníky, a události týkající se literatury dané doby jsou spíše sekundární. Od Jirečkovy periodizace se liší také v počtu období. Jireček v *Anthologii* vymezuje období 3, *Dějiny české literatury II* období 4. Je v nich použito jiných časových mezníků, které jsou na rozdíl od *Anthologie* uvedeny přesným rokem (výjimku tvoří začátek a konec období). V obou publikacích končí období literatury národního obrození v 50. letech 19. století, liší se však v počátku období. Jireček stanovuje začátek literatury národního obrození na 50. léta 18. století, kdežto *Dějiny české literatury II* na 70. léta 18. století

Jireček charakterizuje období z hlediska rozvoje jazyka a literatury. To můžeme pozorovat i v *Dějínách české literatury II*, ale ne v takové míře jako u Jirečka. Jireček nahlíží na periodizaci i z hlediska filologického a literárněhistorického. Neopomíjí při tom ani významné historické události, které mají vliv na rozvoj jazyka a literatury. Jeho periodizaci tudíž považují za pestřejší

než v případě *Dějiny české literatury II* a dle mého názoru vypovídá více o stavu či proměně literatury v době národního obrození a umožňuje tím žákům gymnázií vytvořit si přesnější představu o literatuře dané doby než další dvě porovnané publikace.

Následující tabulka znázorňuje dělení literatury v *Dějínách české literatury II*

	Historická situace	Etapa rozvoje české literatury
I. Období (70. léta 18. století - 1805)	absolutistické reformy a vznik národního hnutí	konstituování základů obrozenecké literatury, upevňování jazykové i prozodické stránky projevu, navazování kontaktu se starší tradicí
II. Období (1806 - 1830)	napoleonské války a reakční absolutismus po vídeňském kongresu	snaha prokázat, že český jazyk je schopen vyrovnat se jazyku vyspělých literatur, vytváření obrysů obrozenecké ideologie, lidová slovesnost
III. Období (1830 - 1848)	vznik a rozvoj revolučních sil	podmínky pro zaktuálnění literatury, pro sbližení se životem, zachycování subjektivní situace člověka
IV. období (1848 - 50. léta 19. století)	období revoluce a období dočasného potlačení jejího výsledku	vytyčení demokratického programu literatury, dotváření obrozeneckých úkolů

Tab. 2: Periodizace literatury podle *Dějiny české literatury II*

Česká literatura od počátku k dnešku oproti oběma výše sledovaným dílům neobsahuje vyhraněné periodizační dělení literatury. Nenalezneme zde rozdělení do období či period, tudíž ani charakteristiku jednotlivých období jako je tomu v *Anthologii* a *Dějínách české literatury II*. Část, která je věnována obrozenecké literatuře, resp. zkoumanému období, je rozdělena do kapitol podle převládajících literárních směrů se zaměřením na jejich problematiku, jako příklad uvádím názvy kapitol *Osvícenský klasicismus a jeho ústup působením romantismu a národních snah*, či *Dědictví Máje v náporech všednosti*. V podkapitole zabývající se problematikou obsahu a rozsahu pojmu obrození je rozlišen rozsah pojmu obrození v politických dějinách (od zrušení nevolnictví po získání státní samostatnosti v roce 1918 – podle *Masarykova slovníku naučného*) a v dějinách literatury (úsek od Dobrovského po Havlíčka, tedy asi do roku 1948 – tak je to v *Dějínách české literatury* u Arna Nováka) (STICH 1998: 175). Tato charakteristika je velice strohá a čtenářům nezprostředkuje takřka žádnou představu o členění literatury dané doby. Není tudíž ani možné vytvořit podobnou tabulku periodizace jako je tomu u předešlých publikací.

3.3 Žánrové spektrum antologie – přehled

V této kapitole se budeme zabývat žánry textů, které jsou do *Anthologie* zařazeny. Budeme zkoumat, které žánry převažují a z jakého důvodu. V *Anthologii* není zpravidla uveden žánr textů, k jeho vymezení tudíž využijeme sekundární literaturu, a to druhý a třetí svazek *Dějiny české literatury*, dále *Českou literaturu od počátku k dnešku*, *Encyklopedii literárních žánrů* a dostupnou elektronickou databázi *Thesaurus českých meter*⁹.

Podle tzv. klasického pojetí triády rozlišujeme tři literární druhy: lyriku, epiku a drama. V následujících kapitolách budou charakterizovány jednotlivé žánry, resp. literární druhy a poté vyjmenována díla, která daný žánr v antologii zastupují.

3.3.1 Epika

Epika je literární druh obsahující příběhy zprostředkované vyprávěním (MOCNÁ 2004: 149). V *Anthologii* jsou obsaženy epické básně Františka Sušila *Sv. Martin*, *Sv. Jan křestitel* a ukázky ze sbírky *Růže a trní* (básně *Hvězdy na sporu* a *Trojí rod Páně*).

Významným zástupcem epiky je epos. Epos je nejstarším útvarům epiky, psaný ve verších. Původně byl určen k přednesu za doprovodu hudby (MOCNÁ 2004: 163). V *Anthologii* nalezneme ukázky z eposů Jana Erazima Vocela *Meč a kalich a Přemyslovci*: z prvního je to *Strom na pomezí*, *Písň králové Alžběty*, *Modlitba v lese*, z druhého *List*. Z eposu *Svatopluk* Jana Hollého čerpá ukázka *Původ Slovanů*.

Z epických děl má významné postavení v Jirečkově *Anthologii* veršovaná bajka. Bajka je definována jako krátký smyšlený příběh, vyjadřující alegorickou formou morální pravidlo nebo jinou obecnou zkušenost (MOCNÁ 2004: 32). Bajku zastupují básně Antonína Jaroslava Puchmajera *Tesař a Merkur*, *Satyr a pocestný*, *Hora k porodu pracující*. Další autory veršových bajek zastupují František Jaromír Rubeš s dílem *Vrabec a kuň* a František Ladislav Čelakovský s básní *Veliký trh ptačí*, která je obsažena v díle *Ohlas písni ruských*.

V Jirečkově *Anthologii* je z epických žánrů omezeně zastoupena balada, přestože se jedná o žánr populární a v té době prestižní. Balada je kratší lyrickoepická báseň s tragickým vyvrcholením (MOCNÁ 2004: 37). V *Anthologii* nalezneme baladu Karla Jaromíra Erbena *Svatební košile*, Františka Ladislava Čelakovského *Toman a lesní panna* a báseň Karla Sudimíra Schneidera *Jan za chrta dán*.

Z neveršové, prozaické epiky se v Jirečkově *Anthologii* uplatňuje žánr povídky, která v sobě ukrývá didaktický záměr (MOCNÁ 2004: 515). V *Anthologii* jsou zařazeny povídky *Napravený*

⁹*Thesaurus českých meter* obsahuje zejména údaje o veršové formě básnických děl vzniklých mezi léty 1795 – 1825, ale současně specifikuje i žánr. Dostupné na <http://isis.ucl.cas.cz/?form=cme>.

kalif Václava Matěje Krameria, kterou můžeme řadit k typu mravoličné povídky, dále *Marobud* Františka Martina Pelzela, kterou můžeme řadit k historické povídce. V *Anthologii* můžeme nalézt rovněž osm prozaických bajek od Vincence Zahradníka. Jsou to bajky *Liška a veveřice*, *Slunečné hodiny*, *Včela a čmel*, *Vrabci ve pšenici*, *Dvě řečnickův*, *Koně na bojišti*, *Zajíc a ovce*, *Dva koně*, které jsou psány prózou. Jireček do *Anthologie* zařadil rovněž českou pohádku *Zlatovláska*, kterou sepsal Karel Jaromír Erben a slovenskou pohádku *Král' času*, kterou sepsal Janek Rimavský.

3.3.2 Lyrika

Lyrika je subjektivní literární druh vyjadřující vnitřní svět a zpravidla stylizovaný ve verších (MOCNÁ 2004: 380). V *Anthologii* je lyrika zastoupena velmi hojně. Lyrická díla jsou *Kvítí polní z Moravy a ze Slezska*, *Otčina a Planá růže* Josefa Krasoslava Chmelenského, *Varyto mé* Karla Vinařického, lyrické básně ze sbírky *Básně* Františka Sušila, kterými jsou *Příroda*, *Sen*, *Skřivánek*, *Stromové zimní*, *Kvítí*. V *Anthologii* jsou zastoupeny rovněž básně ze sbírky *Pomněnky na cestách života*, a to *Ctnost a pravda*, *Víra*, *Vítězství křesťanstva*, *Chotouň*, *Hostýn* a *Nesmrtelnost* od Václava Štulce. Lyrickou básní nazývá Josef Jireček Polákovu *Vznešenost přírody*, ze které je do *Anthologie* zařazena báseň *Popis bouřky*. Další lyrickou básní je *Útěcha v nesmrtelnosti* Jana Jindřicha Marka. V *Anthologii* dále nalezneme ukázkou z lyrické básně *Růže stolistá* Františka Ladislava Čelakovského, lyrické básně *Jedna toliko vlast* a *Dithyramba* Františka Turinského, dále básně *Ke jmeninám Josefa Hurdálka, biskupa litoměřického, dne 19. března 1816* a Antonína Marka nebo posláni *Vojtěchovi Nejedlému o pracovitosti* Šebestiana Hněvkovského. Jako satiru můžeme označit úryvek z *Rokoka* Jana Pravoslava Koubka.

Do *Anthologie* je zařazena i báseň *Sylvestrova noc* Jana Jindřicha Marka či *Sirotek* Josefa Krasoslava Chmelenského, *Bůh*, *Čest*, *Vlast* Františka Ladislava Čelakovského, dále pak básně Karla Vinařického *Plavba v Podolí*, *Časy roku* a *České veršovství*, které můžeme označit jako reflexivní lyriku. V *Anthologii* nalezneme také lyriku náboženského charakteru, jako například *Žalm 140* Karla Jaromíra Erbena, dále *Velebná prozřetelnost boží* a *Bůh jest láska* Josefa Vlastimila Kamarýta či *Prosba k Bohu v nouzi obecné r. 1816* Antonína Marka, *Žalm CIII* Antonína Jaroslava Puchmajera, *Rozjímání o mocnosti Boží* a *Mír Vojtěcha Nejedlého*.

Za vrcholný útvar lyriky byla v Jirečkově době považována óda (VODIČKA 1960: 77). Óda je lyrická báseň oslavného ladění. Dělí se podle námětu na heroickou, filozofickou a didaktickou (MOCNÁ 2004: 423). Do *Anthologie* zařadil Jireček *Ódu na dub* Bohuslava Tablice. Ódu reprezentují v Jirečkově antologii zejména básně Jana Hollého ze sbírky *Ody: Všecko pomijí, jediná ctnost nehyne*, *Na hlavy*, *Na Mlič*, *Na dub*. Ódu zastupuje také *Spokojenost mysli* Jana Jindřicha Marka a básně z *Cesty do Itálie* Miloty Zdirada Poláka *Na Petrarku*, *Údolí Muřice (Mürz) ve Štyrsku, Itálie*.

Nejpočetněji zastupují v *Anthologii* lyriku písně. Píseň je lyrická skladba určená ke zpěvu, nebo jej svým laděním evokuje (MOCNÁ 2004: 455). V Antologii je zařazena umělá píseň *Rybářská píseň* Josefa Jungmanna. Dále jsou do Antologie zařazeny umělé písně Václava Hanky *Marnost světa*, *Moje blaho*, *Sestry z ráje*, *Lašťovička* a *Pohřeb skřivánkův*, píseň Josefa Rautenkranze *Zpěv plésajících Čechův o slavnosti pokoje 1814*, dále *Píseň Dalibora vězně* Jana Jindřicha Marka. K písni patří též *Labuť* Karla Sudimíra Šnajdra. V *Anthologii* je věnována jedna kapitola jen písním lidové slovesnosti, kde převažují písně slovenské, nalezneme zde ale i píseň českou a několik písní moravských. Písně slovenské jsou *Zpěvanky*, *Milý v poli*, *Pastýři na jaro*, *Večer*, *Děvče v háji*, *Suchý topol*, *Bratr* a *Katarina*, z moravských písní jsou zde uvedeny *Křepelka na podzim*, *Sirotek*, *Anděl a dítě*, *Posekaný voják*, *Sv. Jiří*, česká píseň je zde zastoupena pouze jedna, a to píseň *Sestra travička*. Jako ohlasové písně můžeme nazvat *Písně v národním českém duchu* od Františka Jaroslava Vacka, které jsou v *Anthologii* zastoupeny písněmi *Stará lípa*, *Rozdílný účinek*, *Osiřelá*, *Příčina šedin*, *Skřivánek*, *Hrob dráteníkův*.

Spolu s ódou jsou písně radostnou oslavou či projevem nadšení nad nějakou skutečností. Do *Anthologie* je zařazeno 29 písní a 9 ód, tedy celkem 38 textů oslavného ladění. V protikladu k těmto žánrům stojí elegie, která vyjadřuje svým laděním žal, lítost či bolest ze ztráty či odloučení (MOCNÁ 2004: 136). Elegických textů je do *Anthologie* zařazeno pouze 7. Jedná se o následující ukázky: *Grayova elegie na hrobkách veských*, kterou přeložil Josef Jungmann, dále básněmi *Elegie nad úmrtím císaře Františka I.* od Karla Vinařického či *Elegie nad úmrtím Čelakovského* od Jana Pravoslava Koubka. Příležitostně elegie psal také František Jaroslav Vacek, v *Anthologii* nalezneme báseň *U hrobu matčina*. Elegií je i *Nad hrobem Josefa VI. Kamarýta v Klokotech v srpnu 1843* Františka Jaromíra Rubeše a *Zlatý věk* Bohuslava Tablice, dále *U hrobu Fortunata Durycha* od Antonína Marka.

V *Anthologii* se objevuje i znělka, nový útvar prosazovaný romantickou estetikou, který v české literatuře etabloval Jan Kollár v dílech *Slávy dcera* (vyd. 1824) a *Básně* (vyd. 1821). Znělka je čtrnáctiveršová lyrická báseň, která se vyznačuje ustáleným systémem rýmů a bývá členěna na dvě čtyřverší a dvě trojverší (MOCNÁ 2004: 638). V dnešní době je více používán název sonet. V *Anthologii* jsou zařazeny znělky z cyklu znělek *Lilie a růže* Františka Jaromíra Vacka *Krok*, *Libín*, *Anděl strážný* a *Vděčnost potomstva* a v neposlední řadě ukázky z Kollárovy *Slávy dcery*.

Jirečkova publikace obsahuje i ukázky z cyklu didaktických básní *Moudrost otcovská* Karla Eugena Tupého, básně *Duchu světa*, *Pražský dóm* a *Hrobní kvítí*.

Početně hojně jsou v *Anthologii* zastoupeny epigramy. Epigram je krátká pointovaná báseň na důležité aktuální téma (MOCNÁ 2004: 145). Jireček zařadil do *Anthologie* několik epigramů ze

čtvrté části Kollárovy sbírky *Básně*, která má název *Nápisy*. *Nápisy* obsahují celkem 60 epigramů, do naší *Anthologie* je jich zařazeno 15. Jsou to epigramy *Útěcha*, *Horlič*, *Úštěpačník*, *Národní písně*, *Hexameter a alexandrin*, *Podobizny*, *Vděky*, *Dokonalost*, *Bezpečnost*, *Tragičnost*, *Chrám osvěty*, *Slovotepci*, *Vtip se sám*, *Štěstí* a *Čtenář*. Dalším autorem písičím epigramy je František Ladislav Čelakovský. Do *Anthologie* jsou zařazeny epigramy *Kvítí*, *Narcisek*, *Tulipány*, *Kaktus*, *Dobrá mysl*, *Mák*, *Šalomounek*, *Granadilla*, *Hořec*, *Jahodník*, *Růže měsíčná*, *Astry*, *Devaterník*, *Abecedník* a *Válečné květiny*, dále epigramy ze sbírky *Nápisové*, a to *Čeho k epigrammě třeba*, *Jazyk*, *Památný lístek*, *Sudimír k Šavlovi*, *Lidé*, *Útěcha*, *Zástupnictví*, *Na hrobkách královských*, *Nový Diogenes*, *Pod obraz letopisce Nestora* a *Kdo více k politování*.

V antologii je věnována jedna kapitola rovněž příslovím a pořekadlům, která jsou volně řazena za sebou, aniž by byla nějak pojmenována. Pořekadlo je žánr dětského folkloru, který se vyznačuje zvukově rytmickými efekty. Přísloví je „ustálená zobecňující průpověď, která vyjadřuje zásadu nebo zkušenost určitého společenství“ (MOCNÁ 2004: 548).

3.3.3 Drama

Drama členíme na komedii a tragédii. Komédie v Jirečkově *Anthologii* zcela absentuje. Tragédie je dramatický žánr vážného obsahu se závěrečnou katarzí (MOCNÁ 2004: 652). Jireček zařadil do antologie pouze jedno drama, a to tragédii Václava Klimenta Klicpery *Soběslav*.

3.3.4 Hraniční žánry, specifické texty

V Jirečkově *Anthologii* se objevují také žánry na rozhraní beletrie a naučné literatury. V první řadě jsou to ukázky z cestopisů. Cestopis je prozaický útvar zachycující průběh putování objevovaným zeměpisným prostorem (MOCNÁ 2004: 75). Do *Anthologie* jsou zařazeny ukázky z cestopisu *Cesta do Itálie 1815-1818* Matěje Miloty Zdirada Poláka. Další ukázkou cestopisu je *Cestopis do horní Itálie* Jana Kollára.

Dalším hraničním žánrem uváděným v *Anthologii* jsou historická pojednání. „Historie je dějepisecský žánr, který na vysoké literární a odborné úrovni zpracovává zajímavé události dávné i nedávné minulosti“ (MOCNÁ 2004: 248). Do tohoto žánru spadá pětidílné dílo Františka Palackého *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, z něhož je v *Anthologii* zařazen *Život sv. Vojtěcha, druhého biskupa prazského* (I. díl), *Tataři a Mongolové* (I. díl) a *Stav literatury české v polovici XV. století* (IV. díl). Do tohoto žánru můžeme také zařadit dílo Václava Vladivoje Tomka *Dějepis města Prahy*, ze kterého jsou do *Anthologie* zařazeny ukázky *Zbraslav*, *Školy v Čechách za XIII. století* a *Korunování a pohřby dědičných králův českých*, dále pak práce Pavla Josefa Šafaříka *Úhrnek zpráv o nejstarších dějích národův slovanských*, *O povaze Slovanův* a *Aristofanes a komedie stará*.

V *Anthologii* jsou zařazeny i další vědecké práce jiných oborů, například *Česká archeologie křesťanského středověku* od Jana Erazima Vocela, *Fridrich Barbarossa* a *Z hvězdoslaví* Josefa Františka Smetany. Nechybí ani práce Josefa Jungmanna *O klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české*, *Obohacování jazyka českého* či *O překladech*. *Anthologie* obsahuje i pojednání Ludevíta Štúra *O pověstech slovanských*, Antonína Rybičky *Povaha V.M. Krameriusa*, Jana Svatopluka Presla *O proměnách rostlinstva*, Jana Evangelisty Purkyně *Člověk přírody vládce a pán* či *O příslovích* Františka Ladislava Čelakovského.

V *Anthologii* nalezneme také předmluvy ke knihám jiných spisovatelů. Je to předmluva Františka Faustina Procházky ke knize Jana z Lobkovic *o dobrém a křesťanském hotovení se k smrti* a Jiřího Palkoviče *Chvála moudrosti* (z předmluvy k *Týdenníku* 1812).

V *Anthologii* nalezneme rovněž celou jednu kapitolu věnovanou pouze překladům *Iliady*. Je to překlad Jiřího Palkoviče, Jana Nejedlého, Antonína Jaroslava Puchmajera, Jana Hollého, Karla Kuzmányho, Jana Vlčka a dva překlady Karla Vinařického. Jireček ukázal na stejném úryvku textu různé překlady od jmenovaných autorů, přičemž u Karla Vinařického jsou zařazeny rovnou dva různé překlady jednoho úryvku. *Iliada* žánrově přísluší k eposu, který je v Jirečkově *Anthologii* jinak zastoupen díly českých (resp. slovenských) autorů Jana Erazima Vocela a Jana Hollého.

3.4 Analytické shrnutí žánrového spektra

Josef Jireček zařadil do *Anthologie* široké spektrum žánrů a více než čtyřicet autorů. Tabulka níže znázorňuje počet textů jednotlivých žánrů a jména autorů, které Jireček vybral.

Název žánru	Počet textů	Jména příslušných autorů
Bajka	13	Vincenc Zahradník, František Jaromír Rubeš, František Ladislav Čelakovský, Antonín Jaroslav Puchmajer
Balada	3	František Ladislav Čelakovský, Karel Jaromír Erben, Karel Sudimír Schneider
Cestopis	2	Matěj Milota Zdirad Polák, Jan Kollár
Elegie	7	Josef Jungmann, Karel Vinařický, Jan Pravoslav Koubek, František Jaroslav Vacek, František Jaromír Rubeš, Bohuslav Tablic
Epos	5	Jan Erazim Vocel, Jan Hollý
Epigram	41	Jan Kollár, František Ladislav Čelakovský
Historie	9	František Palacký, Václav Vladivoj Tomek, Pavel Josef Šafařík
Didaktická poezie	4	Karel Eugen Tupý + přísloví a pořekadla
Epické básně	15	Jan Erazim Vocel, František Sušil, Jan Hollý, Jan Jindřich Marek, Josef Krasoslav Chmelenský, František Ladislav Čelakovský, Karel Vinařický
Lyrické básně	23	Josef Krasoslav Chmelenský, Karel Vinařický, František Sušil, Václav Štulc, Matěj Milota Zdirad Polák, Jan Jindřich Marek, František Ladislav Čelakovský, František Turinský, Antonín Marek, Šebestián Hněvkovský, Jan Pravoslav Koubek
Óda	9	Bohuslav Tablic, Jan Hollý, Matěj Milota Zdirad Polák
Píseň	29	Josef Jungmann, Václav Hanka, Josef Rautenkranz, Jan Jindřich Marek, František Jaroslav Vacek
Pohádka	2	Karel Jaromír Erben, Janek Rimavský
Povídka	2	Václav Matěj Kramerius, František Martin Pelzel
Předmluvy	2	František Faustín Procházka, Jiří Palkovič
Tragédie	1	Václav Kliment Klicpera
Texty náboženské tematiky	7	Karel Jaromír Erben, Josef Vlastimil Kamarýt, Antonín Marek, Antonín Jaroslav Puchmajer, Vojtěch Nejedlý
Odborná pojednání	11	Jan Erazim Vocel, Josef František Smetana, Josef Jungmann, Ludevít Štúr, Antonín Rybička, Jan Svatopluk Presl, Jan Evangelista Purkyně, František Ladislav Čelakovský
Znělka	4	František Jaroslav Vacek, Jan Kollár

Tab. 2: Přehled žánrového spektra v *Anthologii z novočeské literatury*

Celkově můžeme v *Anthologii z novočeské literatury* pozorovat převahu básnických textů nad prozaickými (v *Anthologii* se objevuje po dvou zástupcích pohádek, mravoličné povídky a cestopisu). Tato skutečnost se dá vysvětlit tím, že básnické texty jsou kratšího rozsahu, tudíž jich může být do antologie zařazeno více. Lyrika současně převažuje nad epikou a dramatem, které je nejméně zastoupeným literárním druhem. V *Anthologii* nalezneme pouze jednu ukázkou tragédie, z hry Václava Klimenta Klicperry *Soběslav*.

Obecně lze říci, že žánry oblíbenými v klasicismu byly mj. ezopské bajky, epigramy, ódy, hymny a idylické eposy. Typickými preromantickými a romantickými žánry byly písně, balady, romance, znělka a román (HOFFMANN 1981: 6). Jireček do *Anthologie* zařadil žánry typické pro oba literární směry, počtem však převažují žánry, které jsou typické pro klasicismus.

Z žánrů zaujímá nejvýznamnější postavení epigram, který je v *Anthologii* zastoupen počtem 41 textů. Dalším významným žánrem je pro Jirečka píseň, kterou reprezentuje 29 ukázek, stejně jako lyrické básně, kterých najdeme v *Anthologii* celkem 23. Epických básní je zařazeno 15. Významným zástupcem je také bajka psaná prózou (celkem 8 bajek psaných prózou x 5 bajek psaných veršem). Lyrika uváděná v *Anthologii* není milostného typu. Převažuje zde lyrika duchovní a vlastenecká. Duchovní lyrika spolu s texty náboženského charakteru pak převažuje nad texty vlasteneckého charakteru, které jsou ale také do *Anthologie* početně zařazeny.

Překvapujícím je počet textů odborných, zvláště v porovnání s počty textů některých žánrů, které byly v dané době typické (znělka, balada apod.). Jireček musel tyto texty považovat za velmi přínosné, dal-li jim přednost před texty typických resp. často zařazovaných žánrů dané doby.

3.5 Funkce textů

Vnímání dominantnosti funkce díla závisí převážně na dobovém kontextu (MIKOLÁŠKOVÁ 2012: 17). J.Čeňková uvádí v případě čítanek „čtyři základní priority – funkci poznávací, relaxační, didaktickou (výchovnou) a fantazijní“ (ČEŇKOVÁ 2006: 12). V předložené analýze však budeme rozlišovat pouze funkci textů výchovnou, naukovou a estetickou, abychom dosáhli co nejefektivnějšího výsledku analýzy. Pro účely naší analýzy si pak rozdělíme výchovnou funkci na mravní výchovu a národní výchovu.

V *Anthologii* se nesetkáme s Jirečkovým stanoviskem k funkcím textů, tudíž se níže pokusím zařadit texty do jednotlivých kategorií podle jejich význačných, převažujících znaků a uvedu příklady textů, které jsou pro danou kategorii typické. Tato analýza úzce souvisí s žánry textů a jejich tématem, například primární funkcí didaktické poezie, didaktické povídky či bajky je mravně působit na výchovu čtenářů. Lyrické a epické básně proti tomu plní primárně funkci estetickou. Jsem si přitom vědoma, že v textu může působit několik funkcí souběžně (tyto funkce popisuje

MUKAŘOVSKÝ 1971: 80-94). Takové texty jsou zastoupeny i v *Anthologii*, například báseň Františka Turinského *Jedna toliko vlast*, plní funkci estetickou a zároveň slouží k národní výchově čtenářů. Některé žánry proto budou zařazeny k více funkcím.

1. Výchovná (didaktická, poučující)

a) mravní výchova

- **Bajky** - didaktickou funkci plní bajky, kterých je do *Anthologie* zařazeno třináct. Podle Mocné se bajka v období národního obrození utvářela jako nástroj „veselé mravouky“ a byla zpopularizována právě zásluhou školních čítanek (MOCNÁ 2004: 35). *Anthologie* sloužila také jako čítanka, tudíž v ní mají bajky četné zastoupení.
- **Povídka** – didaktická povídka *Napravený kalif* slouží k mravní výchově čtenářů, proto povídku jako žánr v našem případě řadíme pod funkci mravní výchovy.
- **Didaktická poezie** - plní zároveň funkci estetickou a didaktickou. Do didaktické poezie řadíme i přísloví a pořekadla, kterým je v *Anthologii* věnována samostatná kapitola
- **Píseň** - do *Anthologie* zařadil Jireček 29 písní, didaktickou roli však plní nejspíše ukázky lidové slovesnosti, které Jireček prezentuje v samostatné kapitole. Kromě písní českých Jireček uvádí i písně moravské a slovenské. Jejich uvedení přináší poznání české (slovanské) lidové poezie a zároveň naplňuje ideu slovanské vzájemnosti.
- **Pohádka** - pohádka plní funkci mravoučnou, avšak podává ji čtenářsky přitažlivou, zábavnou formou. Do *Anthologie* je kromě české pohádky „*Zlatovláska*“ zařazena i slovenská pohádka „*Král' času*“. Jejich uvedením Jireček opět dokumentuje kulturní a historickou vzájemnost Čechů a Slováků (uplatňuje se zde koncept pohádky jako nositele národní mytologie, k tomu srov. (JIRÁT 1944)).
- **Balada** – v *Anthologii* jsou zastoupeny balady třemi ukázkami. Romantické rysy vidíme v Erbenově *Svatební košili*, fantaskní baladou je *Toman a lesní panna*. Balada byla v době národního obrození prestižním žánrem, přesto ji Jireček nijak neupřednostňuje a zařadil pouze tři texty baladického typu. Důvodem by mohla být její tragičnost, kterou Jireček nechtěl tímto způsobem žákům gymnázií zprostředkovávat. Toto tvrzení podkládá i počet ód spolu s písněmi, které převažují svým počtem nad elegiemi, které jsou lítostného ladění.

- **Epigram** - pokud se zaměříme na tabulku s přehledem žánrů, jistě nás zaujme počet epigramů, jejichž autory jsou Jan Kollár a František Ladislav Čelakovský. Epigramům se u nás velmi dařilo právě v době národního obrození. Mezi nejnadanější autory řadíme Jan Kollára, Františka Ladislava Čelakovského a Karla Havlíčka. Námětem v Čelakovského sbírce epigramů *Kvítí* jsou květiny, které alegoricky vyjadřují dobré či špatné lidské vlastnosti, případně didaktickou funkci mají i epigramy ze sbírky *Nápisové*. (MOCNÁ 2004: 147)
- **Óda** – tématem může plnit výchovnou funkci, jako například *Všecko pomíjí, jediná ctnost nehyne* Jana Hollého, pojednávající o pomíjivosti všech věcí a lidí, jedinou stálostí na tomto světě je ctnost, která nikdy nezahyne.

b) národní výchova

- **Lyrické a epické básně** – přestože básně obecně plní funkci estetickou, díky tématu můžeme některé z nich zařadit k výchovné funkci, v našem případě k národní výchově. Jsou to básně jako *Otčina* Josefa Krasoslava Chmelenského, *Hostýn* Václava Štulce či *Varyto mé* Karla Vinařického.
- **Epigram** – v některých v *Anthologii* zařazených Kollárových epigramech jsou tematizovány náměty z oblasti vlastenecko-politické (MOCNÁ 2004: 147). Jsou to epigramy jako *Národní písně* či *Horlič*, které podněcují k národnímu uvědomění a staví se proti „cizozemcům“ a obecně jiným národům (JIREČEK 1865: 120).

2. Nauková (poznávací, informativní)

- **Historie** - historie byla v prvních letech národního obrození důležitým žánrem. Autoři se často vraceli do minulosti, aby vyzdvihli národní uvědomění, upozornili na bohatou historii národa. V *Anthologii* je zahrnuto celkem 9 textů historického žánru, mezi nimi i ukázka ze základního díla obrozenské historiografie, Palackého *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*.
- **Cestopis**- *Anthologie* obsahuje celkem 6 cestopisů z různých oblastí. Cestopis popisuje krajinu a kulturu jiných zemí, slouží tedy k poznání cizích kultur a cizího prostředí. Je žánrem na pomezí beletrie a věcné literatury. Plní funkci naukovou i estetickou. Do Antologie jsou zařazeny ukázky z cestopisu *Cesta do Itálie 1815-1818* Matěje Miloty Zdirada Poláka. Další ukázkou cestopisu je *Cestopis do horní Itálie* Jana Kollára.

- Jireček zařadil do *Anthologie* dvě **předmluvy** ke knihám. Předmluva Františka Faustina Procházky ke knize Jana z Lobkovic vyzdvihuje Jana z Lobkovic, popisuje jeho povahu, dále pak vydání knihy apod. Druhou předmluvou je *Chvála moudrosti* Jiřího Palkoviče, která oslavuje osvícenost, rozum a působí na čtenáře poučně. Z důvodu ponaučení byla zřejmě tato předmluva zařazena do *Anthologie*.
- **Odborná pojednání** nejsou typickou náplní antologií či čítanek. Jireček tyto texty do *Anthologie* zařadil zřejmě z důvodu prohloubení znalostí žáků gymnázií, navíc tím i ozvláštnil koncepci svého díla. Tyto texty plní funkci naukovou. Jednotlivé odborné texty jsou sepsány výše.

3. Estetická

- **Tragédie**- jediným zástupcem dramatu je tragédie *Soběslav*. Tento typ dramatu čerpajícího z národní historie mohl vyhovovat rovněž vlasteneckému záměru sestavovatele *Anthologie*.
- **Znělka** - v *Anthologii* jsou zařazeny znělky z cyklu znělek *Lilie a růže* Františka Jaromíra Vacka *Krok, Libín, Anděl strážný* a *Vděčnost potomstva*.
- **Lyrické a epické básně** - hlavním úkolem lyrický a epických básní je působit esteticky na čtenáře. V *Anthologii* nalezneme 15 epických básní a 23 básní lyrických. V těchto básních se ale často prolíná funkce textu estetická s výchovnou, a to hlavně národně-výchovnou. Příkladem nám může být lyrická báseň *Otčina* Josefa Krasoslava Chmelenského, která má jakožto báseň funkci estetickou, ale tématem či obsahem plní zároveň funkci národní výchovy, jelikož v ní lyrické já opěvuje otčinu, kterou je míněna vlast. Obecně převažuje lyrika duchovní a texty náboženského charakteru nad lyrikou vlasteneckou a lyrika milostná zcela absentuje. V textech náboženského charakteru a v duchovní lyrice se hrdina obrací k bohu s prosbou, či ho oslavuje apod. Motiv víry v boha byl v době národního obrození velice častý. Píseň pro svůj radostný obsah a óda pro své oslavné ladění (MOCNÁ 2004: 422) převažují nad elegií, která vyjadřuje lítost a žal (MOCNÁ 2004: 136) a kvůli tomu nenaplnuje Jirečkovu představu o náplni antologie pro žáky gymnázií.
- Prestižní dílo s nespornou estetickou funkcí představuje v *Anthologii* Homérův epos *Iliada*, z něhož Jireček zařadil jednu ukázkou, avšak v překladech různých autorů. Je to překlad Jiřího Palkoviče, Jana Nejedlého, Antonína Jaroslava Puchmajera, Jana

Hollého, Karla Kuzmányho, Jana Vlčka a dva překlady Karla Vinařického. Překlad měl podle Janáčkové zprostředkovat cizí hodnoty v domácím prostředí (JANÁČKOVÁ 1998: 17) a tento záměr pravděpodobně sledoval i Jireček, který zařazením několika překladů stejného textu seznamoval žáky s různými způsoby překladu klasického textu. Způsoby překládání byly častým tématem polemik v 19. století, jelikož například při překladu z antických děl bylo problémem ztvárnit časoměrný verš, opírající se o střídání dlouhých a krátkých slabik, do přízvučného verše českého a v překladech často vidíme „kompromisy vůči originálu a s ohledy k publiku, pro něž tlumočí“ (JANÁČKOVÁ 1998: 16), to může vést k tomu, že se překlad stane jen úpravou či adaptací (JANÁČKOVÁ 1998: 16). Do *Anthologie* jsou zařazeny i ukázky z eposů Jana Erazima Vocela *Meč a kalich* a *Přemyslovci*: z prvního je to *Strom na pomezí*, *Písň králové Alžběty*, *Modlitba v lese*, z druhého *List*. Z eposu *Svatopluk* Jana Hollého čerpá ukázka *Původ Slovanů*.

Ačkoliv se většině textů obsažených v *Anthologii* jednotlivé funkce prolínají a nelze stanovit přesný počet textů, které bychom přiřadili k jednotlivým funkcím, obecně lze ale říci, že převažují texty s funkcí výchovnou nad texty s funkcí naukovou a estetickou. Jelikož naše antologie sloužila jako gymnaziální čítanka, není divu, že Jireček upřednostňuje výchovnou funkci před funkcemi jinými. V potaz bychom také měli vzít, že tato antologie je složena z textů z doby národního obrození, v jehož prvních letech náš jazyk bojoval v první řadě o „přežití“ a díla, která přinášejí větší estetické hodnoty, můžeme tedy hledat až v době pozdější. Neznamena to, že by tato díla nevznikala vůbec, avšak texty měly plnit spíše úkol národního sebeuvědomění a často byl obsah nadřazen formě. Důkazem nám může být i vlastenecký rozměr, o který byla výchovná funkce textů a *Anthologii* rozšířena. Tuto tendenci jsme v rozdělení funkcí textů nazvali národní výchovou. V porovnání se soudobými čítankami nás zaujme počet textů s funkcí naukovou, které dle mého názoru není již věnován takový prostor jako v Jirečkově díle. V současné době bývá nejvíce prostoru věnováno textům, které plní primárně funkci estetickou. To považuji za logické s ohledem na množství textů, které vznikají a s ohledem na dobu, ve které není již potřeba zachraňovat vůbec samotnou existenci jazyka jako na počátku národního obrození. Pokud se jedná o čítanky pojednávající o literatuře 19. století, musíme přihlídnout k tomu, že mnoho textů vyšlo až po vydání antologie, přestože napsána mohla být již dříve.

3.6 Jirečkův výběr autorů: srovnání s *Knihami textů 1 a 2*

Nyní se budeme blíže zabývat výběrem autorů, které Jireček do *Anthologie* zařadil. Naším cílem bude kriticky popsat Jirečkovy strategie výběru, tj. budeme se snažit zodpovědět otázku, proč někteří důležití autoři daného období chybí, naopak jiní ne zcela typičtí autoři do *Anthologie* zařazení jsou, jaké autory Jireček upřednostňuje, jací jsou spíše v pozadí a jací zcela absentují. Výchozím modelem tohoto srovnání budou zmíněné čítanky *České literatury od počátků k dnešku*. *Knihy textů 1 a 2*, které představují základní okruh autorů, jejichž znalost se předpokládá u středoškolského studenta. Tato publikace podle našeho soudu podává ucelený přehled dějin literatury pro středoškolské studenty a stejně jako *Anthologie* byla koncipována jako gymnaziální čítanka. Záměrně se budeme zabývat pouze těmi autory, jejichž text byl zařazen buď do *Anthologie*, nebo do *Knih textů*, resp. obou publikací. Nebudeme tedy přihlížet k autorům, kteří jsou pouze nějakým způsobem jen zmíněni v některé úvodní kapitole *Anthologie* či v některé kapitole *České literatury od počátku k dnešku*, jelikož takové porovnání by nemohlo přinést objektivní výpovědní hodnotu o zařazení autorů. Jako příklad uvádím Karla Hynka Máchu, který je Jirečkem zmíněn v kapitole *Rozvoj literatury*, ale ukázkou z jeho díla do *Anthologie* nezařadil. Naopak v *České literatuře od počátků k dnešku* je zmíněn například Josef Vojtěch Sedláček, ale ukázkou z jeho díla také není do *Knih textů* zařazena.

Pro vytvoření objektivního porovnání zařazení / nezařazení autorů je nezbytné stanovit hranici období mezi léty, která budou zkoumána, tedy léty, ve kterých jednotliví autoři publikovali, resp. mohli publikovat svá díla. Pro začátek období využijeme Jirečkovu periodizaci literatury, tedy polovinu 18. století, kdy doznívá literatura doby střední a začíná literatura novočeská, období ukončíme rokem 1861, kdy byla *Anthologie* poprvé vydána.

Po porovnání výběru autorů do *Anthologie z novočeské literatury s českou literaturou od počátků k dnešku* *Knihy textů 1 a 2* vytvoříme tři tabulky, které budou přehledným východiskem pro naši analýzu.

První tabulka obsahuje autory, kteří jsou pro obě publikace společní, a zároveň je uveden počet textů, které jsou od daného autora do *Anthologie* zařazeny. Tento počet textů nám bude sloužit k další analýze, abychom zjistili, jaké autory Jireček upřednostňuje a jací jsou odsunuti spíše do pozadí.

Jméno autora	Počet textů v Anthologii
František Faustín Procházka	1
František Martin Pelzl (Kožíšek)	1
Antonín Jaroslav Puchmajer	5
Šebestián Hněvkovský	1
Jan Nejedlý	1
Josef Jungmann	9
Matěj Milota Zdirad Polák	4
Václav Hanka	5
Václav Kliment Klicpera	1
Jan Kollár	17
Pavel Josef Šafařík	3
Josef Vlastimil Kamarýt	2
František Palacký	3
František Ladislav Čelakovský	33
Karel Jaromír Erben	3

Tab. 1: Porovnání autorů – autoři zařazení do obou publikací

Druhá tabulka obsahuje autory, kteří jsou zařazení jen do *Anthologie*, ale v *Knihách textů* zcela absentují. Následuje počet zařazených textů.

Jméno autora	Počet textů v Anthologii
Václav Matěj Kramerius	1
Václav Stach	3
Bohuslav Tablic	3
Jiří Palkovič	1
Vojtěch Nejedlý	2
Josef Rautenkranz	1
Karel Sudimír Schneider	2
Jan Hollý	6
Antonín Marek	3
Jan Ev. Purkyně	1
Jan Svatopluk Presl	1
Vincenc Zahradník	9
František Turinský	2
Josef Krasoslav Chmelenský	7
Jan Jindřich Marek	4
Karel Vinařický	9

František Sušil	10
Jan Erazim Vocel	5
Jan Pravoslav Koubek	2
František Jaroslav Vacek	11
Josef František Smetana	5
Karel Eugen Tupý	4
František Jaromír Rubeš	2
Václav Štulc	6
Ludevít Štúr	1
Václav Vladivoj Tomek	3
Antonín Rybička	1

Tab. 2: Autoři absentující v *Knihách textů* – v porovnání s *Anthologií*

Třetí tabulka obsahuje autory, kteří jsou zařazeni jen do *Knih textů* a zcela absentují v *Anthologii*.

Jméno autora	Počet textů v Anthologii
Josef Dobrovský	0
Prokop Šedivý	0
Karel Ignác Thám	0
Antonín Josef Zíma	0
Ondřej Haffner	0
Jozef Liboslav Ziegler	0
Bernard Bolzano	0
Johann Gottfried Herder	0
Josef Heřman Agapit Gallaš	0
Magdalena Dobromila Rettigová	0
Josef Linda	0
Jan Jeník z Bratřic	0
Josef Jaroslav Langer	0
Karel Hynek Mácha	0
Josef Kajetán Tyl	0
Božena Němcová	0
Karel Havlíček Borovský	0
Josef Václav Frič	0
Karel Sabina	0
Vítězslav Hálek	0
Jan Neruda	0

Tab. 3: Autoři absentující v *Anthologii* – v porovnání s *Knihami textů*

V *Anthologii* je zařazeno nejvíce textů Františka Ladislava Čelakovského, celkem 33. Dále je věnováno hodně prostoru ukázkám z děl Jana Kollára (17), ukázkám z děl Františka Jaroslava Vacka (11). Za nimi pak následuje František Sušil s deseti ukázkami.

Naopak nejméně prostoru je věnováno Františku Faustinovi Procházkovi, Františku

Martinovi Pelzelovi, Šebestianu Hněvkovskému, Janu Nejedlému, Josefu Rautenkranzovi, Václavu Klimentovi Klicperovi a Antonínu Rybičkovi. Tito autoři jsou zastoupeni jen jednou ukázkou z některého svého díla. Jejich tvorba tedy zřejmě není pro Jirečka tak významná jako tvorba jiných autorů dané doby.

V *Anthologii* je více autorů, u kterých nalezneme jen jednu ukázkou. Jsou to autoři Václav Matěj Kramerius, Jiří Palkovič, Jan Evangelista Purkyně, Jan Svatopluk Presl, Václav Štulc a Ludevít Štúr. Tito autoři jsou zvláštní a nezapadají zcela jednoznačně do konceptu literární antologie. Purkyně z toho důvodu, že nebyl výhradně spisovatelem, přesto Jirečka zřejmě zaujal a považoval jeho *Člověka přírody vládce a pána* za dílo vhodné pro poučení žáků, stejně tak jako Preslovo *O proměnách rostlinstva*. Kramerius byl převážně vydavatelem, proto nemůže jeho díla srovnávat s jinými typickými spisovateli ve smyslu kvantity a Jireček ho do *Anthologie* zařadil, protože si ho vážil, jak sám píše v *Anthologii* a zřejmě chtěl, aby vstoupil do povědomí i žákům. Štulc, Štúr a Palkovič byli Slováci, které Jireček do *Anthologie* zařadil zřejmě z důvodu snahy šířit ideu slovanské vzájemnosti a posílení česko-slovenské vzájemnosti.

Lze tedy obecně říci, že autoři jako František Ladislav Čelakovský, Jan Kollár, František Jaroslav Vacek a František Sušil jsou hlavními představiteli literárního kánonu daného období podle Jirečka, který je tedy považuje za nejreprezentativnější autory a jejich díla za nejprínosnější pro žáky gymnázií.

Je však mnoho autorů, kteří byli literárně aktivní v daném období, přesto je Jireček do *Anthologie* vůbec nezařadil. Nahlíženo bude převážně na autory, kteří z dnešního hlediska patří k těm nejdůležitějším, nejznámějším, nejreprezentativnějším a tvořícím kánon české literatury daného období. Dále se budeme zabývat autory, které Jireček za kanonické považoval, avšak dnes již nejsou do literárního kánonu zařazováni. Budeme hledat odpověď na otázku, jaké důvody vedly Jirečka k zařazení, resp. nezařazení některého z autorů do *Anthologie*. Jak jsem již zmínila výše, východiskem pro toto porovnání bude samotná *Anthologie* a *Knihy textů 1 a 2*. Pouze necelá polovina Jirečkem vybraných autorů se shoduje s výběrem autorů zařazených do *Knih textů 1 a 2*. Tyto autory můžeme považovat za nejreprezentativnější a tvořící kánon české literatury daného období i dnes. Jména těchto autorů nalezneme v tabulce číslo 1.

3.6.1 Autoři absentující

V Jirečkově *Anthologii* z pohledu dnešního čtenáře absentují autoři, kteří představují základní kameny české literatury 19. století (důkazy pro toto tvrzení mohou poskytnout v této práci užívané *Dějiny české literatury II, Česká literatura od počátku k dnešku, potažmo Příruční slovník české*

literatury od počátků do současnosti. V následně předloženém přehledu se u každého „vyloučeného“ autora pokusíme hledat důvody jeho nezařazení.

- Karel Hynek Mácha

Josef Jireček do *Anthologie* nezařadil ani jedno z Máchových děl. Máchova díla si uchovala dodnes charakter jedinečnosti a působivosti (ŠTĚPÁNEK 1960: 432). Avšak ve své době byl Mácha jako spisovatel nepochopen, dobovou kritikou byl odmítán pro nedostatek vlasteneckých motivů v jeho dílech. Dobový postoj k Máchovi dobře shrnuje Otakar Chaloupka v *Příručním slovníku české literatury*, jehož slovníková hesla se zásadně opírají o výklad tzv. akademických *Dějinách české literatury*: „Četným jeho současníkům vadilo, že si pro Máj ne zvolil látku „vlasteneckou“, a do jisté míry i oprávněně se jim zdálo, že Máchův výraz ani jeho ostatní náměty nemohou mít tak široký a pro obrozeneckou literaturu oné doby krajně žádoucí ohlas, jako např. často komediální, ale hlavně všeobecně srozumitelná tvorba J.K.Tyla“ (CHALOUPKA 2005: 564-565). Z toho můžeme usoudit, že Jireček se stavěl na stranu tehdejších kritiků a pro Máchův subjektivní romantismus neměl pochopení.

- Josef Kajetán Tyl

Do *Anthologie* nebyla zařazena ani díla J. K. Tyla, který je v *Dějinách české literatury II.* porovnáván právě s Máchou (a lze říci, že je před ním i upřednostňován). Přestože v Tylově dílech nacházíme vlastenecké nadšení (mj. v novele *Poslední Čech*), nebyla jeho díla zřejmě podle Jirečka dostatečně výchovná. Podle V. Štěpánka, autora příslušné kapitoly v *Dějinách české literatury*, Tylovo dílo vyvrcholilo v dramatické tvorbě a mělo spíše veseloherní podobu (ŠTĚPÁNEK 1960: 422). Tento literární druh pravděpodobně nepovažoval Jireček za důležitý či reprezentativní. Podobně jako pomíjel J. K. Tyla, v jeho výběru chybí třeba Prokop Šedivý. Dramata Prokopa Šedivého často zastupovala typ lidové frašky (VODIČKA 1960: 97), jejíž vhodnost pro studenty gymnázií by byla sporná. V případě jediného v Antologii prezentovaného dramatika Václava Klimenta Klicpery ostatně upřednostnil jeho jedinou tragédii před komedií.

- Karel Havlíček Borovský

Jireček nezařadil do své *Anthologie* ani Havlíčkova díla, který se angažoval i politicky, vystupoval proti vídeňské vládě a kvůli svým názorům byl vězněn v Brixenu. Důvodem nezařazení jeho děl do *Anthologie* bude nejspíše Jirečkova angažovanost ve vídeňské vládě, v roce 1850 byl totiž jmenován konceptním adjunktem vídeňského ministerstva kultu a

vyučování, proto zřejmě nebylo vhodné zařadit díla tak výrazného kritika vlády. Navíc Havlíček zaujímal kritické stanovisko ke všemu, s čím se setkával, tudíž i k ideologii a celkově životu národa (srov. ŘEPKOVÁ 1960: 522). Jireček však kladl značný důraz na národní výchovu, tudíž byl Havlíček v kontrastu k těmto Jirečkovým snahám, které vidíme v *Anthologii*.

- Božena Němcová

Díla Boženy Němcové v *Anthologii* také nenalezneme, přestože podle F. Vodičky „v dějinách obrozenské literatury připadlo Boženě Němcové místo nad jiné významné“ (VODIČKA 1960: 567). Němcová podle Chaloupky hledá zlepšení v oblasti mravní, v pospolitosti, vzájemné chápavosti a ohleduplnosti (CHALOUPKA 2005: 631). Takové přívlastky by měly být pro žáky gymnázií přínosné a texty s takovou tematikou plní funkci didaktickou, která je hlavní funkcí většiny textů do *Anthologie* zařazených, avšak Jireček je nijak nereflektoval.

- Karel Sabina

Podle V. Štěpánka byl Sabina stejně „výbojným romantikem“ jako Mácha (ŠTĚPÁNEK 1960: 328). Jireček tedy jeho díla zřejmě nezařadil do *Anthologie* ze stejného důvodu jako díla K.H.Máchy.

- Josef Václav Frič

Jeho díla jsou nesena v duchu romantismu (DVOŘÁK 1960: 499), který byl v té době odmítán, zřejmě proto nejsou jeho díla do *Anthologie* zařazena. Účastnil se také revoluce v roce 1848 proti Habsburské monarchii, a jak jsem již zmínila výše, Jireček se angažoval ve vídeňské vládě, zřejmě také proto Fričova díla do *Anthologie* nezařadil.

- Josef Dobrovský

Dobrovský se snažil o literatuře říkat vždy pravdu a nic neidealizoval (VODIČKA 1961: 99). Idealizace však patří k literatuře národního obrození, vidíme ji hlavně v časté ideji bohaté slovanské minulosti a tradice, na kterou se autoři v této době snažili ve svých dílech poukazovat. V souvislosti s *Rukopisy* se dostal do konfliktu se zastánci pravosti. Tento Dobrovského postoj se však nehodí do vlasteneckého a výchovného pojetí literatury, které u Jirečka, resp. v *Anthologii* pozorujeme. Dobrovský psal převážně německy, zpočátku ani nevěřil ve „znovuzkříšení“ češtiny na rozdíl od Jungmanna. Důvody nezařazení Dobrovského do *Anthologie* jsou tedy pravděpodobně: díla v němčině, absence beletristického díla (Dobrovského spisy jsou vědeckého rázu) a negativní postoj

k Rukopisům. Bratři Jirečkové *Rukopis zelenohorský* nepovažovali za falsifikát a vedli spor s Juliem Feifalíkovem a Maxem Bűdingerem, kteří považovali Rukopis za falsifikát (ČORNEJ 1993: 558). Jireček do *Anthologie* zařadil Václava Hanku, který je považován za autora *Rukopisu zelenohorského*.

- Václav Thám

Jeho původní básně se vyznačují anakreontskou poetikou, která opěvuje především lásku a víno (VODIČKA 1960: 68). Tato díla snad proto Jireček shledával jako nevhodná pro gymnaziální studenty, neplnila výchovnou funkci (oproti tomu v novodobé čítance *Knihách textů* se setkáme s ukázkou sběru lidové slovesnosti Jana Jeníka z Bratřic, jehož básně vykazovaly rysy „necudnosti“ (HAMAN 2010: 78)

- Vítězslav Hálek a Jan Neruda

Pravděpodobnou příčinou Hálkova a Nerudova nezařazení je fakt, že tito autoři byli literárně činní až od konce padesátých let, patřili tedy do právě nastupující generace, byli omladinou té doby a pro Jirečka ještě neměli pozici literárních „autorit“. Nerudova prvotina *Hřbitovní kvítí* (1857) současně nebyla po svém vydání přijata kladně. „*Stalo se mu něco podobného jako Máchovi s Májem*“ (CHALOUPKA 2005: 636). Jeho první sbírka vyšla v roce 1857, tedy pouhé čtyři roky před prvním vydáním *Anthologie*.

3.6.2 Autoři zařazení, dnes marginální

Obecně lze říci, že Jireček do *Anthologie* zařadil texty, které plní funkci výchovnou a naukovou. Pro autory *Knih textů 1 a 2* ale nebyly tyto texty těchto autorů tak důležité jako pro Jirečka. Texty Václava Stacha, Josefa Krasoslava Chmelenského, Jana Jindřicha Marka, Karla Vinařického, Františka Sušila, Jana Erazima Vocela, Jana Pravoslava Koubka, Františka Jaroslava Vacka, Antonína Rybičky, Karla Eugena Tupého a Václava Štulce Jireček zařadil obecně pro jejich výchovnou a naukovou funkci.

Důvody pro zařazení těchto autorů můžeme naleznout v samotné *Anthologii*, kde Jireček popisuje život a literární činnost jednotlivých autorů. Těmito autory jsou:

- Václav Matěj Kramerius

Krameriovy spisy se vyznačují prostým a srozumitelným jazykem, který je přístupný všem vrstvám obyvatelstva a používá jazyk „podle nejlepších vzorů XVI. století“ (JIREČEK 1865: 3). Jeho spisy mají za úkol čtenáře vzdělávat, proto bylo podle Jirečka vhodné ho do *Anthologie* zařadit.

- Bohuslav Tablic

Byl slovenský spisovatel. Jireček jeho básně považuje za lepší plody té doby (JIREČEK 1865: 18). Současně tím naplňuje i ideu slovanské vzájemnosti, kterou můžeme v *Anthologii* mj. sledovat i v zařazení slovenských písní do naší *Anthologie*.

- Jiří Palkovič

Jeho literární činnost se vyznačovala „*pečlivým vzděláváním jazyka dle vzorů z doby Veleslavínovské*“ (JIREČEK 1865: 21). Stejně jako Tablic působil na Slovensku, znovu tedy vidíme v Jirečkově výběru ideu slovanské vzájemnosti. Stejně je tomu i u Ludevíta Štúra.

- Vojtěch Nejedlý

Přestože Jireček v Nejedlého dílech nevidí dostatečnou svěžest a vzlet (jako nejzdařilejší jeho dílo označuje Jireček didaktickou báseň *Karel IV*) (JIREČEK 1865: 27), zařadil do *Anthologie* dvě básně s náboženskou tematikou. Ty zřejmě mají výchovný význam pro gymnaziální studenty.

- Josef Rautenkranz

Podle Jirečka se jeho básně vyznačují upřímným citem a prostomyslností. Za povedené považuje Jireček jeho vzdělávací spisy, které byly opakovaně vydávány (JIREČEK 1865: 56). Opět tedy vidíme důraz na vzdělávání, proto jsou jeho díla vhodnou náplní *Anthologie*.

- Karel Sudimír Šnajdr

Jireček charakterizuje jeho básně jako básně s přívětivým humorem a lehkou příjemnou formou (JIREČEK 1865: 59).

- Jan Hollý

Byl slovenský básník, kterému se nedostalo dostatečného uznání za jeho literární činnost. Podle Jirečka jsou jeho básně krásné a zaslouží si velké uznání (JIREČEK 1865: 66). Zřejmě tedy aby vešly v povědomí i v Čechách, zařadil je Jireček do *Anthologie*.

- Jan Evangelista Purkyně

Jireček si Purkyněho cenil za založení časopisu *Živa*, který se stal prostředkem pro vzdělávání přírodovědných nauk (JIREČEK 1865: 83). Mj. vydal Purkyně překlad Schillerových básní a sám psal přírodovědecké rozpravy. Zařazením jeho *Člověka, přírody vládce a pána* se Jireček pokoušel rozšířit vědomosti gymnaziálních žáků i o přírodovědné nauky.

- Jan Svatopluk Presl

V zařazení jeho díla sledujeme stejnou tendenci jako u zařazení Purkyněho do *Anthologie*. Presl se zabýval především botanikou a dílo *O proměnách rostlinstva* tedy má také rozšířit vědomosti gymnaziálních žáků. Smetanova a Tomkova odborná pojednání byla zařazena za stejným účelem jako Preslova či Purkyněho díla.

- Vincenc Zahradník

Vydal několik spisů mravoučných a sbírku bajek. Bajky plnily funkci didaktickou, proto tedy Jireček Zahradníka do *Anthologie* zařadil. Ze stejného důvodu zařadil Jireček i bajky Františka Jaromíra Rubeše.

- František Turinský

Jeho *Jedna toliko vlast* plní funkci vlasteneckou, která je hojně zastoupenou funkcí v *Anthologii*. Jireček tedy tuto báseň zařadil pro její vlastenecký charakter.

ZÁVĚR

Tématem této bakalářské práce byl Josef Jireček a jeho model českých literárních dějin. Z toho důvodu jsme nejdříve představili jeho osobnost a literární činnost. Dále jsme se již zabývali jeho antologiemi, kdy nejdříve byly krátce představeny první dva svazky a poté jsme se již zaměřili na *Anthologii z novočeské literatury*.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo analyzovat toto dílo z hlediska periodizace literatury, žánrového spektra *Anthologie*, funkcí textů a výběru autorů. Tato analýza proběhla na základě porovnání s *Dějiny české literatury II* (1960), *Českou literaturou od počátků k dnešku* (1998) a jejími *Knihami textů 1* (2000) a *Knihami textů 2* (1999) a výsledky tohoto porovnání byly shrnuty na konci každé kapitoly.

Zjistili jsme, že nejvíce zastoupeným žánrem *Anthologie* byl epigram s počtem 41 textů a dále píseň, která je zastoupena 29 texty. Epigram byl obecně oblíbeným žánrem v době národního obrození a písně zprostředkovávají poznání české a slovenské lidové poezie. Jelikož žánrové zařazení textů úzce souvisí s funkcemi textů, v další kapitole jsme k jednotlivým funkcím textů zařadili žánry, které splňují kritéria jednotlivých funkcí. Z této analýzy jsme vyvodili závěr, že v *Anthologii* je zastoupeno nejvíce textů, které plní funkci mravně výchovnou a národně výchovnou. Texty směřovaly k výchově k národnímu uvědomění a mravní čistotě.

Co se týče výběru autorů, popsali jsme rozpory po porovnání s již zmíněnými publikacemi. Po této analýze jsme zjistili, že Jireček nezařadil takové autory jako je Karel Hynek Mácha, Božena Němcová, Josef Kajetán Tyl apod. Jsou to autoři, kteří v současné době tvoří kánon české literatury devatenáctého století a jsou tedy považováni za nejreprezentativnější autory dané doby. Poté jsme nastínili důvody, které Jirečka mohly vést k nezařazení těchto a dalších autorů do své *Anthologie*. Nejčastějšími důvody pro nezařazení autorů je vyhroceně romantické ladění jejich děl, kritika vlády či jejich díla Jireček nepovažoval za dostatečně vzdělávací či výchovná. Naopak Jireček zařadil takové osobnosti jako Jana Evangelistu Purkyně či Jana Svatopluka Presla, kteří nejsou typickými literárními autory daného období. Jireček ale jejich tvorbu považoval za naučnou pro žáky, proto je do *Anthologie* zařadil.

SEZNAM LITERATURY

Primární literatura

JIREČEK, Josef: *Anthologie z literatury české. Svazek 1., Doba stará. Za čítanku pro vyšší gymnasia sestavil Josef Jireček.* Praha: Fridrich Tempský, 1860. ISBN neuvedeno.

JIREČEK, Josef: *Anthologie z literatury české. Svazek 2., Doba střední. Za čítanku pro vyšší gymnasia sestavil Josef Jireček.* Praha: Fridrich Tempský, 1858. ISBN neuvedeno.

JIREČEK, Josef: *Anthologie z literatury české. Svazek 3, Doba nová. Za čítanku pro vyšší gymnasia sestavil Josef Jireček.* 2. vydání. Praha: Fridrich Tempský, 1865. ISBN neuvedeno.

Sekundární literatura

BALAJKA, Bohuš a kol. *Přehledné dějiny literatury 1.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. ISBN neuvedeno

BRABEC, Jiří a Miloš POHORSKÝ. *Dějiny české literatury III., Literatura druhé poloviny devatenáctého století.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961. ISBN neuvedeno.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež.* Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Česká čítanka pro starší školní věk v letech 1870-1970 a její kanonické texty.* Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1924-8.

ČORNEJ, Petr. *Josef Jireček.* In: FORST, Vladimír (ed.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2/I. H-J.* Praha: Academia, 1993, s. 557-559. ISBN 80-200-0345-2.

DVOŘÁK, Karel. *V boji proti porevoluční reakci.* In: VODIČKA, Felix (ed). *Dějiny české literatury II.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961. s. 484-513. ISBN neuvedeno

HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně.* 2. revid. vyd. Praha: ARSCI, 2010. ISBN 978-80-7420-011-3

HOFFMANN, Bohuslav. *Z teorie a praxe vyučování literatuře: Nástin vývoje, výběr statí a dokumentů.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN neuvedeno

CHALOUPKA, Otakar. *Průruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. Brno: Centa, 2005. ISBN 80-86785-03-3.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Česká literatura 2: od romantismu do symbolismu*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-286-3.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava a Marie LUKEŠOVÁ. *Kniha textů 2: česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Česká historie. ISBN 80-7106-288-X.

JELÍNEK, Jaroslav. *Nástin dějin vyučování českému jazyku v letech 1774-1918*. 2. dopl. vyd., v SPN 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. ISBN neuvedeno

JIRÁT, Vojtěch. *Erben čili majestát zákona*. Praha: Jaroslav Podroužek, 1944. ISBN neuvedeno

Josef Jireček: biographisch-literarische Skizze. Wien: Im Selbstverlag des Verfassers, 1889. 61 s. (anonym)

LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha, 1998. Česká historie. ISBN 80-7106-308-8.

LEPAŘ, Jan. *Anthologie*. In: *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Druhý díl. Alqueire – Azusak. Praha: J. Otto, 1889. ISBN neuvedeno.

Anthologie. In: *Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl I. Praha: Československý kompas, 1925.

Josef Jireček. In: *Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl III. Praha: Československý kompas, 1927.

MIKOLÁŠKOVÁ, Monika. *Formování obrazu literatury na středních školách českých zemí v 19. století. Na podkladu analýzy německých gymnaziálních čítanek z let 1848–1918*. České Budějovice, 2012. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

MUKAŘOVSKÝ, JAN. Místo estetické funkce mezi ostatními (1942), in: *Studie z estetiky*, 2. Vyd. Praha: Odeon, 1971, s. 80-94.

MURKO, Matija. *Josef Konstantin Jireček: (1854 bis 1918)*. Wien: L. W. Seidel, 1918.

Josef Jireček. In: *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Třináctý díl. Jana – Kartas. Praha: J. Otto, 1898. ISBN neuvedeno.

POHORSKÝ, Miloš. *Rozvoj demokratické literatury*. In: POHORSKÝ, Miloš (ed.). *Dějiny české literatury III*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961. s. 17-188. ISBN neuvedeno

ŘEPKOVÁ, Marie. *Karel Havlíček Borovský*. In: VODIČKA, Felix (ed.). *Dějiny české literatury II*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. s. 514-541. ISBN neuvedeno.

STICH, Alexandr a Jan LEHÁR. *Knih textů 1: česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Česká historie. ISBN 80-7106-285-5.

STICH, Alexandr. *Rané obrození*. In: LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. Česká historie. s. 151-204. ISBN 80-7106-308-8.

ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *Sbližení obrozenské literatury se životem (od roku 1830 do roku 1848)*. In: VODIČKA, Felix (ed.). *Dějiny české literatury II*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. s. 309-460. ISBN neuvedeno

VODIČKA, Felix. *Základy obrozenské literatury (od sedmdesátých let 18. sýátoletí do roku 1805)*. In: VODIČKA, Felix (ed.). *Dějiny české literatury II*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. s. 21-122. ISBN neuvedeno

VODIČKA, Felix. *Božena Němcová*. In: VODIČKA, Felix (ed.). *Dějiny české literatury II*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. s. 567-600. ISBN neuvedeno

Internetové zdroje

URL1: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v.v.i.. *Thesaurus českých meter*. Dostupné z: <http://isis.ucl.cas.cz/?form=cme>

PŘÍLOHY

Příloha 1. – Tabulka znázorňující zařazení autorů, resp. kapitol a děl do *Anthologie z literatury české. Svazek 1. Doba stará.*

Autoři a kapitoly	Díla
Rukopis zelenohorský	Libušin soud
Překlad písmo svatého	Z kněh nového zákona
	Z nejstaršího zlomku
	Z rukopisu Olomouckého od 1. 1421
	Z kněh starého zákona
	Chvalozpěv Mojžíšův (Exod. Kap. 15) při žaltáři Klementinském
	Z žaltáře Klementinského žalm 90
	Z žaltáře Wittenberského žalm 6
Rukopis kralodvorský	Čestmír a Vlaslav
	Jaromír a Oldřich
	Jaroslav
	Ludiše a Lubor
	Písně lyrické : Kytice, Růže, Zarmoucená
Alexandreis	Ze zpěvu prvního
	Úvod
	Rod i mladost Alexandrova
	Rada Aristotelova
	Výprava do Řecka
	Vzetí Athen
	Dobytí a vyvrácení Troje
	Příprava proti Peršanům a plavba
	Přistání v Malé Asii
	Popis Asie
	Alexander u Troje
	Ze zpěvu druhého
	Dariovo tažení
	Řeč Dariova a planý poplach
	První setkání
	Ze zpěvu třetího
	Popsání boje
	Bojiště po bitvě
	Konečný útěk Peršanů
	Kořistění Řekův
Legendy v řeči vázané	Z legendy o sv. Kateřině
	Z rukopisu Štokholmského
	Ze života Krista Pána
	Z rukopisu homilií Štítného
	Z legendy o sv. Prokopu
Duchovní písně	Hospodine pomiluj ny

	K sv. Václavu
	Z písně k Panně Marii : „O přěslavná Matko Boží“
	Text z několika rukopisův upraven
Život Krista Pána	Z rukopisu bibl. Pražské XIII. A. 9.
	Předmluva
	Obětování Ježíše v chrámě Jerusalemském
	Vzkříšení Lazara
	Zjevení-se dvěma učenníkům v Emaus
Překlady z literatury učitelův církevních	Ze Samomluv sv. Augustina
	O rkp. bibl. Pražské XIII. F. 21.
	II. Z knih sv. Jeronyma
	Z rkp. bibl. Olomoucké b. 19. Z epištoly (podvržené) sv. Augustina k Cyrillovi o dívech sv. Jeronyma
	III. Z kněh mravních Alberta Velikého. Úvod
Legendy prosaické	I. Z Passionálu. Život sv. Václava
	II. Ze života Adamova (z rkp. bibl. Pražské XVII. B. 15)
	Smrt Adamova
Smrt Adamova	Z básně o mravném obnovení člověka
	Ze sporu duše s tělem
Aesopické bajky	Bájka o lišce a čbánu
Příběh Pulkava z Hradenína	Z kroniky Pulkavovy
	Královna Eliška, poslední Přemyslovna
	Ze života císaře Karla IV.
	Z dějů ve Vlaších. Spiknutí vláských knížat.
	Vítězství u San Felice
	Obležení Kremony a ztráta hradu Pavie
	Příjezd Karlův do Čech
	Válka polská
Ludvík Tkadleček	Ze starobylých skládání
	Neštěstí žalobníku přimlouvá
	Nárek ztrápeného
Spisové o věcech řeckých a římských	I. Ze života a řeči starých básníkův a mudrcův
	Z rkp. bibl. Pražské XVII. E. 14
	Thales
	Demostenes
	Xenokrates
	II. Ze spisu o čtyřech stěžejných ctnostech
	Z rkp. musejního
	O spravedlnosti
Kronika Trojanská	Boj Trojanských s Řeky a oboření Troje
	Popis nové Troje
Román o Alexandru Velikém	Z rkp. bibl. Pražské XVII. H. 4
	Výprava proti Porovi králi indickému
	Zahynutí Porovo

	Alexander na hoře diamantové
Tomáš ze Štítného	I. Z knihy sv. Augustina „o bojování hříechův s šlechetnostmi“
	Z rkp. bibl. Pražské XVII. F. 9
	O milování tohoto a onoho světa
	II. Z knihy bratra Davida bosáka o sedmi vstupních
	Z téhož rukopisu
	O pokoře
	III. Z homilií
	Z rkp. bibl. Pražské XVII. C. 15
	Řeč v úterý po velice noci
	IV. Ze zjevení sv. Brigity
	Z rkp. bibl. Olomoucké b. 19
	O jednom květu, ježto měl pět listův
	V. Z rozmlouvání duše se svědomím
	Z rkp. bibl. Pražské XVII. F. 21
	Dobrodiní Božská
	VI. Z rozmluv nábožných
	O tom, co jest Buoh a skrže co má poznán býti
	Kterak skrže Boha všeliká věc, a bez něho nic jest učiněno, a což jest Buoh, kudy najblíž k jeho poznání přijíti
	Co a kterak Buoh skrže svú moc činí
	Tuto, kterak jeho múdrost' máme znamenati v stvoření Božiem
	Co jest kde a kterak múdrost' Božie svět a což v něm jest, zpořiedila atd.
	VII. Z knih šesterých o obecných věcech křesťanských
	Z vydání Erbenova
	Vladykám
Smil Flaška z Pardubic a Richmburka	Z nové rady
	Z rady otce synovi
	Z přísloví
Vavřinec z Březové	I. Z kroniky světa
	Z rkp. bibl. Pražské XVII. F. 47
	Nemrot, Belus, Ninus a Semiramis
	Domician, Nerva, Trojan
	Atila
	Sedmero svobodných umění
	II. Z Millionu Marco Polova
	Z rukopisu musejního
	O vlasti Mangi (Mandžu) a o milosti a spravedlnosti
	Kterak kám dobyl vlasti Mangi
	Kterak město Siampchu praky dobyto
Staročeské rozprávky	I. Z básně o desateru Božích přikázání
	Bezedný pitec
	Lstivý soused

	II. Ze sbírky Pražské Gest římských
	Z rkp. bibl. Pražské XVII. F. 28
	Hudec a skřečník
	Tři hádanky
	O černém koni, psu, sokolu a černé troubě
	III. Ze sbírky Olomoucké
	Z rkp. bibl. Olomoucké b. 19
	O rytířích, ježto svatou zemi bránili
	O jednom pohanu, jenž byv pokřtěn ke zdraví se navrátil
	IV. Z románu o Barlaamu a Josafatovi
	Z vydání od l. 1504
	Lovec a slavík
	Tři přátelé
	Opatrný král
	V. Z kroniky o sedmi mudrcích
	Věrný pes

Příloha 2. – Tabulka znázorňující zařazení autorů, resp. kapitol a děl do *Anthologie z literatury české. Svazek 2. Doba střední.*

Autoři a kapitoly	Díla
Prostonárodní písně	
Jan Hus	O brání odmrtní neb nápadov odumrlých věcí <i>Z výkladu desatera božího přikázání.</i> O lichvě
Petr Chelčický	<i>Z Postilly Zimnice</i>
Zpěvy dějepravné	Píseň o Štemberkovi Bitva varnenská 1. 1444
Staří letopisové	Smrt a pohřeb krále Ladislava (1457) Tažení k Ostromeči nad Vltavou (1471)
Mikuláš Kompator z Kumštátu	<i>Z lamentu Otcův svatých.</i> Čtyři ctnosti hledají vykupitele
Pavel Židek	<i>Ze Správovery.</i> Z předmluvy ku králi Jiřímu
Jošt z Rožmberka biskup	<i>Ze šprochův vajovských</i> <i>Z podání králi Jiřímu</i>
Ctibor Tovačovský z Cimburka	<i>Z Hádanie pravdy a lži.</i> Milosrdenství těší zarmoucenou Pravdu <i>Z knihy tovačovské.</i> Přenášení desk <i>Z které příčiny dsky psány počaty česky</i> <i>Zavřenie desk</i>
Hynek vévoda z Münsterberka	<i>Ze skládání o manželství.</i> Nesnáze hospodářovy <i>Ze zrcadla marnotraných</i> Kratochvíle hospodářovy
Čtverohranáč a báchvy Ezopovy	<i>Z Čtverohranáče</i> Myš a hlemýžď <i>Z bájeek Ezopových a jiných.</i> O vlčích, o ovcích a o psích Mravenec a holubice Hlemýžď a orel

Rada zvířat	Přirozenost psa
	Pes k člověku
	Člověk k psu
Řehoř Hrubý z Jelení	Napomenutí k Pražanům
	<i>Z knih Petrarcových o lékařství proti štěstí i neštěstí. O škodě vzaté</i>
Jan Hasišteinský z Lobkovic	<i>Z putování</i> Dubrovník
	Porážka Charvatův od Turkův
	<i>Ze Zprávy a naučení synu Jaroslavovi</i> Přípis
	O poddaných lidech, kterak se k nim míti máš
Viktorin Kornel ze Všehrd	<i>Z kněh devaterých o práviech, súdiech i o dskách země české</i>
	Staročeský saud zemský
	O výbornosti starých práv zemských
	<i>Z přípisův.</i> Pochvala pánům z Postupic
Václav Písecký	List Řehoři Hrubému z Jelení
	Z překladu spisu Isokratova
Mikuláš Konáč z Hodíšťkova	<i>Z překladu kroniky české Aeneáše</i> Silvia
	O Přemyslovi, třetím knížeti českém
	<i>Z Pravidla života lidského</i>
	Potrestaná lest
	<i>Z Judit</i>
	Actus secundus, scena V
	<i>Z Hořekování Spravedlnosti</i>
	O sedmeru svobodných umění
Jan Černý	Z Herbáře
Vilém z Pernšteina	<i>Z dopisův</i>
	Panu Ladslavovi ze Šternberka
	Panu Václavovi Košáteckému z Kolovrat
Jan Češka	O přátelství pravém
	O chvále dokonalé z ctnosti
Oldřich Velenský z Mnichova	<i>Ze Senekova spisu De ira</i>
	O hněvu
Jošt z Rožmberka	<i>Z knihy o štěpování</i>
	Kterých raubův k jakým pláním užívati
	Štěpování bez raubův
	O šafránu
Žalozpěv o smrti krále Ludvíka	Truchlivá píseň o zahynutí krále Ludvíka
Bartoloměj Písař	<i>Z paměti o bouřce pražské</i>
	Volení a korunování Ferdinanda II.
	Rozdělení jednoty měst pražských
Brikcí z Licka	<i>Z Práv Městských</i>
	Přípis králi Ferdinandovi I.
	Z naučení mudrcův
Burian Sobek z Kornic	<i>Z Kroniky Karionovy</i>
	O válkách žalostivých měst těch mocných gréckých

Kliment Bosák	<i>Z životopisův</i>
	Pan Bohuslav z Švamberka
	<i>Z písní</i>
	K Spasiteli
	K svaté Kateřině
Ludvika z Peršteina Naučení	O společníku
Mikuláš Černobýl (Artemisius)	Zpráva pánu
Václav Hájek z Libočan	<i>Z kroniky české</i>
	Horymír
	Vladislav v Uhrách (1164)
	Opatovický poklad
Laurinus Zbeněk	O přátelství lichém
	Z napomenutí pobožného a křesťanského ke všem lidem
Jan Popel z Lobkovic	
Jan Černý Jevišský	O názvosloví bylinkářském
Paměti turecké Michala Konstantinovice z Ostrovice	O bitvě varnenské
Jan Brtvín z Ploškovic	O rybníkářství
Jan Silvanus	Marnost světa
Zigmund z Puchova	Srovnání Hannibala s Scipionem
	O ledu stvrdlém
Phasianus (Fazian) Růdnický	Píseň o moru
Sixt z Ottersdorfa	<i>Z paměti o l. 1840 a 1847</i>
	Smrt královny Anny
	Ze Synonym sv. Isidora
Tomáš Bavorovský	<i>Z Postilly české</i>
	Záhubnost zahálky
	Z mrtvých vstání
	<i>Z kázání o pokání</i>
	Na velikonoční hod boží (úvod)
Matěj Červenka (Erythraeus)	<i>Z poznamenání některých skutků božích</i>
	Rozmluva Ferdinanda I. se Sixtem z Ottersdorfa a jinými dvěma pražany
Oldřich Prefát z Vlkanova	O bauřce mořské
Jan Blahoslav	<i>Ze Spisu o zraku</i>
	O vadách zraku
	<i>Z Grammatiky české</i>
	O metaphoře
	<i>Z Musiky</i>
	Co jest píseň P
	O slovích v písni
	O užitku z učení se počtice
Martin Kuthen z Šprimsberka	<i>Z Kroniky české</i>
	Předmluva
Jan Záhrobský z Těšinu	Actus III.
	Actus IV.
	Actus V.

Prokop Lupáč z Hlavačova	Smrt krále Jana
Pavel Krystyan z Koldína	<i>Z Práv Městských</i>
	O sepsání práv Justinianových
	O spravedlnosti a právu
Jan Mirotický	<i>Z Obyčejův všech národův</i>
	O stavích a obyčejích v říši německé
Jan Dobřenský na Dobřenicích a Březnici	<i>Ze Správy statkův</i>
	O sirotkův opatrování
	<i>Z Hippotrophie</i>
	O povahách koní
Pavel Vorličný či Aquilinas	<i>Z Kněh o válce židovské</i>
	Spálení chrámu jerusalemského
Thadeáš Hájek (Nemicus) z Hájku	<i>Z Herbáře</i>
	O myslí lidské
	O kaštanech
	O kapradí (fllix)
Tomáš Jordan z Klausenburka	Jezero u Čejče
Jiřík Streyc (Vetterus, Streyček)	Žalm XXIII.
	Žalm LXIV.
	Žalm XCI.
	<i>Z Mravův</i>
	O tovaryšství s jinými
Bavor Rodovský z Hustiřan	<i>Z Tajností Aristotelových</i>
	O člověku
	Čtvero časův ročních
David Krinit z Hlavačova	<i>Z Hortulu</i>
Daniel Adam z Veleslavína	<i>Z prací původních</i>
	<i>Z předmluvy na Politii historickou</i>
	O správě obcí městských
	<i>Z předmluvy na kroniku Aeneáše Sylvia</i>
	O kronice Hájkově
	<i>Z překladův</i>
	<i>Z Politie historické</i>
	O jeničářích a vojsku tureckém
	<i>Z Kroniky Aeneáše Silvia</i>
	O Přemyslovi, třetím knížeti českém
	Bitva na Bělehradu
	Bitva varnenská
	O císaři Zigmundovi, Albrechtovi, králi Vladislavovi, Ladislavovi a Matyášovi
	Matyáš Korvin
Adam Huber z Risenpachu	<i>Z regimentu zdraví</i>
	O hnutí aneb o cvičení těla
Jan Kocín z Kocinétu	<i>Ze spisu : O řízení a opatrování božském</i>
	O nutnosti proměn
	<i>Z Kroniky turecké</i>
	Konstantinopol

Matouš Hozius	<i>Z Kroniky moskevské</i>
	O krajině a lidu moskevském
Václav Plácel z Elbinku	<i>Z Historie židovské</i>
	Řád správy světské u Židův
Pavel Kyrmezer	<i>Z komedie „O vdově“</i>
	První akt
Matouš Philonomus Benešovský	Žalm VII. (počátek)
Jan Grill z Grillova	<i>Z Patriarchův životů</i>
	Naučení z příkladu Josefa Egyptského
Václav Šturm	<i>Ze Srovnání víry</i>
	Rozepte náboženské za císaře Theodosia
Adam z Vinoře	<i>Z překladu knihy XXII o městě božím</i>
	Z předmluvy
	Krásy věcí stvořených
Jakub Melissaeus	Žalm XCIV.
Vavřinec Leander Rvačovský	<i>Z Masopusta</i>
	Přímluva k zanechání rozepte
Mikuláš Stipacius	<i>Z modliteb a písní (1598)</i>
	Prosba o boží pomoc proti Turkům
Bartoloměj Havlík-Srnovec z Varvažova	<i>Ze spisu o ctném obcování</i>
	O chvalách
Pavel Slovacius a Matěj Cyrus	<i>Z cestopisu Leryova</i>
	Pohostinství prabydlitelův brasílských
	Bitva prabydlitelův brasílských
Marek Bydžovský z Florentina	<i>Z příběhův za Rudolfa II.</i>
	Dobývání Jagru 1. 1596
Krištof Harant z Polžic a Bezdruzic	Chrám sv. Marka v Benátkách
	Kníže benátské
Vavřinec Benedikti z Nudožer	<i>Z překladu žalmův</i>
	Žalm LXXV.
	Žalm LXXXII.
	Žalm CI.
Šimon Žebrák Lomnický z Budče	<i>Z Instrukcí mladému hospodáři</i>
	O bohatství z chudoby
	<i>Z Filosofského života</i>
	Růži Rožmberské
	<i>Z Kupidovy střely</i>
	Erb Rožmberský
Šebestian Vojtěch Scipio (Berlička z Chmelče)	<i>Z Postilly</i>
	Přípis Janovi staršímu Říčanskému Kavkovi z Řičan na hradě Braumově a Vlachovicích
	O řeči kazatelské
Bartoloměj Paprocký z Hlohol a z Paprocké Vůle	<i>Z Diadochu</i>
	Smrt Mikuláše Zrinského
	<i>Ze Zrcadla markrabství moravského</i>
	Mikuláš Čikovský
	<i>Z Nové kratochvíle</i>

	O jednom alchymistovi
	Těžká jest věc člověku s bohy bojovati
	Řeč k Pavlovi, dobrému příteli
	Na starost
	K Janovi
	<i>Z Obory neb zahrady</i>
	Žádný vrchností svou pohrdati nemá
	Kdo na jiné soči aneb je pomlouvá, sebe samého lehčí
	Ne každému libé jsau skutky tohoto světa
	O těch, kteří chtějí býti nad jiné vzácnější
Biblí kralická	<i>Z Exodu, kap. 15</i>
	Chvalozpěv Mojžíšův
	<i>Ze Žaltáře</i>
	Žalm XCI.
Trojan Nigellus z Oskořina	<i>Z traktátu a opatrování chudých</i>
	O chudině
	<i>Z Vita honesta</i>
	Co sluší k vlasti
	O obecném rozmlouvání
	O přivětivoosti
Havel Žalanský	<i>Z Knižky o starosti</i>
	Napomenutí k mládencům s chválami věku starého
Václav Březan	<i>Z krátkého výtahu kroniky Rožmberské</i>
	O panu Oldřichovi, pánu mnohé války vystálém
Jan Rozenplut z Švarcenpachu	<i>Z Kancionálu</i>
	Raní zpěv sv. Ambrože
Václav Budovec z Budova	<i>Z Anti-Alkoranu</i>
	O náboženství tureckém
Abraham z Günterrodu	Život Xenofontův
Jiřík Závěta ze Závětic	<i>Ze Školy dvořské</i>
	Náuky
Jakub Menšík z Menšteina	<i>Ze spisu O mezích</i>
	O stromech za mezníky užívaných
Michal Peček (Pečka) Smržický z Radostic	Řeč filosofova
Jindřich Michal Hysrle z Chodův a na Zálezi	Štrasburk
Matyáš Grill z Grillova	O řízení a opatrování božském
Václav Vratislav z Mitrovic	<i>Z Příhod Vratislavových</i>
	Pobyt v Budíně
Burian Valda	<i>Z Rozmlouvání Petra sv. s Pánem</i>
	O hospodářích a řemeslnících
	O čeládce
	O knechtích
	O marnivé mládeži
Mikuláš Dačický z Heslova	<i>Z Prostopravdy</i>
	Non omnia possumus omnes, at morte aequamur
	Pravé šlechtictví

	O řečnících
Fridrich purkrabě z Donína	Uhry
	Zámek knížecí v Mnichově
Matouš Konečný	<i>Z Rozdílů theologických</i>
	O ctnostech
	Z Divadla božího
	O živlech
	O případnostech živelných
	O úkazech povětrných
	O mocech duše
Jan Jaffet	<i>Z Historie a původu Jednoty</i>
	Založení Jednoty
Karel z Žerotína	<i>Z pamětí Žerotínových</i>
	Povolání do saudu zemského na Moravě
	<i>Z obrany psané ku Jiříkovi z Hodic r 1606</i>
	Omluva své na čas nečinnosti
	<i>Z listův</i>
	Jetřichu z Žerotína. Omlouvá se, že pro dna v rukau neodpověděl posud a děkuje za zvěř pornatau
	Vilémovi Dobříkovskému. O svém příští do Vratislavě, o smrti Adama z Budova v Lešně
	Panu Pavlovi Skretovi. Zprávy rozličné, zvláště pak o shledání-se s knížetem z Friedlandu v Čechách
Pavel Skala ze Zhoře	Jindřich IV, král franský
Vilém hrabě Slavata	<i>Z dějin císařův Ferdinanda I a Maxmiliana II</i>
	Povaha císaře Ferdinanda I
	<i>Z Pamětí sauvěkých</i>
	Útěk Jaroslava Bořity z Martinic z Prahy r. 1618
	Mikulášenci
Heřman hrabě Černín z Chudenic	<i>Z Dennika cesty 1. 1644-5</i>
	Jednání se serdanem budimským
Jiří Ferus	<i>Z Mappy katolické</i>
	O počátcích křesťanství v Číně
Bohuslav Křinecký z Ronova	<i>Z Historie království Kristova</i>
	Křesťanstvo na východě
Jan Amos Komenský	<i>Z Labyrintu světa</i>
	Pautník stav učených prohledá
	Pautník přišel mezi filosofy
	<i>Z Didaktiky</i>
	Jak dělati, aby života k studiím dosti bylo
	<i>Z Maudrosti starých předkův</i>
	O příslovích
	<i>Z hlubiny bezpečnosti</i>
	<i>Z časoměrného překlada žalmův</i>
	Žalm XV.
	Žalm XLVI.
	Žalm L.

	Žalm LX.
	<i>Z Catonových mravných naučení</i>
Petr Benický	V ústech med, v srdci jed
	Odvaha a bázlivost
	S milými vše vhod
	Ne všemu stačí rozum
	Jaro
	Barvy
Václav František Kozmanecius	<i>Z krátkého vypsání třicetileté války</i>
	Paměti z let 1639, 1640, 1642, 1644
Felix Kadlinský	<i>Ze Zdoroslavička</i>
	Chvála slunce
Jan Kořínek	<i>Ze Starých pamětí kutnohorských</i>
	Díky Libuši
	Oltář lásky, králům českým na místě starých Horníkův vyzdvižených
	Potěcha Hoře
Adam Michna z Otradovic	O vstoupení páně
	Oheň svatodušní
	Svatodušní
	Píseň času májového
Tomáš Jan Pešina z Čechorodu	<i>Z Předchůdce Moravopisu</i>
	První dvě léta války polsko-švédské (1655-1660)
Matěj Štýr (Šteyr)	<i>Z Kancionálu</i>
	Důležitost zpěvů pobožných
Nejmenovaný didaktik	Náuky
Jan František Beckovský	Sjednocení universit Karlovy a Ferdinandovy
Jan Barner	<i>Z Kněh hospodářských</i>
	O položení a půdě zahrad
Leopold Fabricius	<i>Z Mravných naučení na veyroční svátky (1761)</i>
	O pravých a křivých úsudcích

Příloha 3. – Tabulka znázorňující zařazení autorů, resp. kapitol a děl do *Anthologie z literatury české. Svazek 3. Doba nová.*

Autoři a kapitoly

Díla

František Faustin Procházka	Předmluva ku knize Jana z Lobkovic „o dobrém a křesťanském hotovení se k smrti“
Václav Matěj Kramerius	Napravený kalif
František Martin Pelzl (Kožíšek)	Marobud
Václav Stach	Na smrt Marie Terezie
	Karlův pluk
	Hrobní nápis sobě samému
Antonín Jaroslav Puchmajer	Žalm CIII

	Tesař a Merkur
	Satyr a pocestný
	Hora k porodu pracující
	Z chrámu gnidského
Bohuslav Tablic	Zlatý věk
	Óda na dub
	Z Popeovy rozpravy o člověku
Jiří Palkovič	Chvála moudrosti (Z předmluvy k Týdenníku 1812)
Šebestián Hněvkovský	Vojtěchovi Nejedlému o pracovitosti
Vojtěch Nejedlý	Rozjímání o mocnosti Boží.
	Mír
Jan Nejedlý	O lásce k vlasti
Josef Jungmann	Ke dni čtyřicetiletého panování JM. Císaře a Krále Františka I.
	Rybářská báseň
	Jeseň
	Grayova elegie na hrobkách veských
	Messiáš (Z Popea)
	Svržení padlých andělů
	O klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české
	O obohacování jazyka českého
	O překladech
Josef Rautenkranz	Zpěv plesajících Čechův o slavnosti pokoje 1814
Karel Sudimír Schneider	Jan za chrta dán
	Labuť
Jan Hollý	Průvod Slovanů (z epické básně „Svatopluk“ (dle vzdělání K. Vinařického))
	Z ód. Všecko pomíjí, jediná ctnost nehyne. (Biskupovi Janu Derčíkovi)
	Na hlavy
	Na Mlích
	Na dub
	Jaroslav ze selánek
Antonín Marek	Ke jmeninám Josefa Hurdálka, biskupa litoměřického, dne 19. března 1816
	Sbor
	U hrobu Fortunata Durycha
	Prosba k Bohu v nouzi obecné, r. 1816
Jan Ev. Purkyně	Člověk, přírody vládce a pán
M. Milota Zdirad Polák	Popis bouřky (Ze vznešenosti přírody)
	Z cesty do Itálie 1815-1818. Na Petrarku

	Údolí Muřice (Mürz) ve Štýrsku
	Italie
Jan Svatopluk Presl	O proměnách rostlinstva
Vincenc Zahradník	O báchkách
	Liška a veveřice
	Slunečné hodiny
	Včela a čmel
	Vrabci ve pšenici
	Dvě řečnickův
	Koně na bojišti
	Zajíc a ovce
	Dva koně
Václav Hanka	Marnost světa
	Moje blaho
	Sestry z ráje
	Laštovička
Václav Kliment Klicpera	Ze Soběslava (1826)
Jan Kollár	Ze slávy dcery
	Z nápisův
	Z cestopisu do horní Italie
Pavel Jos. Šafařík	Úhrnek zpráv o nejstarších dějích národův slovanských
	O povaze Staroslovanův
	Aristofanés a komedie stará.
František Turinský	Jedna toliko vlast
	Dithyramba
Josef Vlastimil Kamarýt	Velebná prozřetelnost Boží
	Bůh jest láska
František Palacký	Život sv. Vojtěcha, druhého biskupa pražského.
	Tataři a Mongolové
	Stav literatury české v polovici XV. Století.
František Ladislav Čelakovský	Z růže stolisté
	Z epigramův (1829, 1832, 1837, 1850, 1852)
	Nápisové
	Z ohlasu písní ruských (1829) Veliký trh ptačí
	Z ohlasu písní českých (1840) Toman a lesní panna
	Z porůznu vydaných básní Bůh, Čest, Vlast
	O příslovích
Josef Krasoslav Chmelenský	Otčina

	Planá růže
	Sírotek
	Z kvítí polních Moravy a Slezska
Jan Jindřich Marek	Píseň Dalibora vězně
	Spokojenost mysli
	Útěcha v nesmrtnosti
	Sylvestrova noc
Karel Vinařický	Elegie nad úmrtím císaře Františka I.
	Varyto mé
	Plavba v Podolí
	Časy roku
	České veršovství
	Z „Věku a spisův Bohuslava z Lobkovic“ Život na Hasištejně
František Sušil	Z básní od 1. 1847 Příroda
	Sen
	Skřivánek
	Stromové zimní
	Kvítí
	Sv. Martin
	Sv. Jan křestitel
	Hvězdy na sporu
	Trojí rod Páně
Jan Erazim Vocel	Z Přemyslovců. List
	Z „Meče a Kalicha“. Strom na pomezí
	Písně králové Alžběty
	Modlitba v lese
	Česká archaologie křesťanského středověku
Jan Pravoslav Koubek	Elegie nad úmrtím Čelakovského
	Rokoko
František Jaroslav Vacek	Z písní v národním českém duchu
	Skřivánek
	Hrob dráteníkův
	Z lilií a růží
	U hrobu matčina
Josef František Smetana	Ze všeobecného dějepisu občanského. Fridrich Barbarossa
	Z Hvězdosloví. Cesta nebeská
	Mhlaviny
	Koule hvězdné
	Tvoření hvězd

Karel Jaromír Erben	Z Kytice pověstí národních. Svatební košile
	Žalm 140
	Věštba
	Slovo o písni národní
Karel Eugen Tupý	Z didaktické básně „Moudrost otcovská“
	Duchu světa
	Pražský dóm
	Hrobní kvítí
František Jaromír Rubeš	Nad hrobem Josefa VI. Kamarýta v Klokotech v srpnu 1843
Václav Štulc	<i>Z pomněnek na cestách života</i>
Ludevít Štúr	O pověstech slovanských
Václav Vladivoj Tomek	Z dějepisu města Prahy. Zbraslav
	Školy v Čechách za XIII. Století
	Korunování a pohřby prvních dědičných králův českých
Antonín Rybička	Povaha V.M. Krameriusa
Překladové Iliady	Překlad Jiřího Palkoviče z 1. 1801
	Překlad Jana Nejedlého z 1. 1801
	Překlad A. Jar. Puchmajera z 1. 1814
	Překlad Jana Hollého z 1. 1824
	Překlad Karla Kuzmányho z 1. 1838
	Překlad Jana Vlčka z 1. 1842
	Překlady K. Vinařického z 1. 1843
Písňe národní	Zpěvanky (sl.)
	Milý v poli (sl.)
	Pastýři na jaro (sl.)
	Křepelka na podzim (m.)
	Večer (sl.)
	Děvče v háji (sl.)
	Suchý topol (sl.)
	Sírotek (m.)
	Anděl a dítě (m.)
	Bratr (sl.)
	Posekaný voják (m.)
	Sv. Jiří (m.)
	Sestra travička (č.)
	Katarina (sl.)
Pohádky národní	Zlatovláska
	Král' času
Příslloví a pořekadla	